

Антон Павлович Чехов

Степ

(История на едно пътуване)

Глава 1

В едно ранно юлско утро от N., околийски град на Z-ска губерния, излезе и със силен тропот се понесе по пощенския път безресорен вехт кабриолет, един от ония допотопни кабриолети, с които пътуват сега в Русия само търговците от средна ръка, джамбазите и по-бедните свещеници. Той трополеше и скърцаше при всяко движение; мрачно му пригласяше кофата, завързана за задната му част – и по тия звуци, както и по жалките кожени парцалчета, които се метлееха по ожуленото му тяло, се виждаше, че е взел-дал и комай става вече само за боклука.

В кабриолета седяха двама N-ски жители: N-ският търговец Иван Иванович Кузмичов, бръснат, с очила и сламена шапка, повече приличен на чиновник, отколкото на търговец, и вторият – отец Христофор Сирийски, настоятел на N-ската черква „Свети Николай“, дребно дългококо старче в сив кафтан от дебел ленен плат, с широкопол цилиндър и везан шарен пояс. Първият съсредоточено мислеше за нещо и разтърсваше глава, за да прогони дрямката; върху лицето му обичайната делова сухост се бореше с благия израз на човек, който току-що се е разделил с близките си и добре си е пийнал; вторият учудено гледаше с влажните си очички божия свят и се усмихваше тъй широко, че усмивката му сякаш се разпростираше и върху периферията на цилиндъра; лицето му беше червено и изглеждаше измръзнало. Те двамата, както Кузмичов, тъй и отец Христофор, бяха тръгнали да продават вълна. На прощаване с близките си току-що бяха хапнали до насита бухти със сметана и въпреки ранния час бяха си пийнали... И двамата бяха в прекрасно настроение.

Освен току-що описаните двама и кочияша Дениска, който неуморно шибаше двата пъргави дорести коня, в кабриолета имаше още един пътник – момче на около девет години със силно загоряло и мокро от сълзи лице. Това беше Егорушка, племенникът на Кузмичов. С разрешението на вуйчо си и с благословията на отец Христофор той отиваше в някакъв далечен град да постъпи в гимназия. Майка му, Олга Ивановна, вдовица на колежки секретар¹ и родна сестра на Кузмичов, която обичаше образованите хора и благородното общество, бе склонила брат си, тръгнал да продава вълна, да вземе Егорушка със себе си и да го запише

1. В царска Русия чиновник на секретарска служба във висше правителствено учреждение (равностойно на министерство).

в гимназия; и сега момчето, без да разбираше къде и защо отива, седеше на капрата до Дениска, държеше се за лакътя му, за да не се изтърси от кабриолета, и подскачаше като чайник върху пламтяща печка. От бързото препускане червената риза се издуваше като мехур на гърба му и новата му файтонджийска шапка с пауново перо току се смъкваше на тила. Той се чувстваше донемайкъде нещастен и му се плачеше.

Когато кабриолетът мина покрай затвора, Егорушка хвърли поглед към часовите, които бавно се движеха покрай високата бяла стена, към малките, покрити с решетки прозорчета, към кръста, който блестеше на покрива, и си спомни как преди седмица, в деня на Казанска Богородица, бе ходил със своята майчица в черквата на затвора за храмовия празник; а още по-рано, на Великден, бе идвал в затвора с готвачката Людмила и с Дениска и бе носил тук козунаци, яйца, баници и печено говеждо; арестантите благодаряха и се кръстеха, а един от тях му подари калаени копчета за ръкавели, които сам бе измайсторил.

Момчето се вглеждаше в познатите места, а омразният кабриолет се носеше покрай тях и бързо ги отминаваше. След затвора се мярнаха черните опушени ковачници, подир тях закътаното – зелено гробище, заобиколено с ограда от валчести камъни; иззад оградата весело надничаха бели кръстове и паметници, които се тулеха в зеленината на вишневите дървета и отдалеч приличаха на бели петна. Егорушка си спомни, че когато вишните цъфтят, тези бели петна се смесват с цветовете им в бяло море, а когато те зреят, белите паметници и кръстове са осеяни с алени като кръв точки. Зад оградата под вишните ден и нощ спяха бащата на Егорушка и баба му, Зинаида Даниловна. Когато баба му умря, положи я в дълъг тесен ковчег и прикриха с две петачета очите ѝ, които не искаха да се затворят. Преди да заспи завинаги, тя беше жива и му носеше от пазара меки гевреци, посипани с мак, а сега спи ли, спи...

А зад гробището димяха тухларниците. Изпод дългите, приплеснати към земята тръстикови покриви излизаха големи къмба гъст черен дим и лениво се издигаха нагоре. Небето над тухларниците и гробището беше почерняло и големи сенки от кълбетата дим пълзяха по полето и през пътя. В дима около навесите се движеха коне и хора, покрити с червен прах...

Зад тухларниците градът свършваше и започваше полето. Егорушка за последен път се озърна към града, долепи лице до лакътя на Дениска и горчиво заплака...

– Брей, не се нарева тоз ревлъ! – каза Кузмичов. – Пак наду гайдата, глезльо такъв. Като не ти се ходи, остани си. Никой не те кара

насила!

– Нищо, нищо, братко Егор, нищо... – замърмори като в скоропоговорка отец Христофор. – Нищо, братко... Уповавай се на Бога... Не отиваш за лошо, а за добро. Учението, както се казва, е светлина, невежеството – тъма... Тъй си е.

– Искаш ли да се върнеш? – попита Кузмичов.

– И-и... Искам... – отвърна през плач Егорушка.

– Че да беше се върнал. То се видя, че отиваш за тоя, дето духа.

– Нищо, нищо, братко... – продължи отец Христофор. – Уповавай се на Бога... Ломоносов също тъй е пътувал с рибарите, ама е станал мъж, прочут из цяла Европа. Учението, възприемано с вяра, дава угодни Богу плодове. Как е казано в молитвата? Создателю во славу, родителюмъжамъ нашим на утешение, церкви и отечеству на ползу... Тъй е то.

– Ползата бива различна... – рече Кузмичов и запали евтина пура. – Някой двайсет години се учи, а полза никаква.

– Случва се.

– Някому науката помага, а другиму само обърква главата. Сестра ми нищо не отбира, гледа да се равнява по благородниците и иска Егорка да стане учен човек, а хич не може да проумее, че той и с моя занаят може цял живот да добрува. Казвам ви го затуй, щото, ако всички станат учени и благородници, няма да има кой да търгува и да сее жито. Всички ще измрат от глад.

– Ама ако всички вземат да търгуват и да сеят жито, няма да има кой да овладява науките.

И с мисълта, че и двамата са казали нещо убедително и важно, Кузмичов и отец Христофор направиха сериозни физиономии и едновременно се прокашляха. Дениска, който се вслушваше в разговора им и нищо не разбира, тръсна глава и като се приповдигна, шибна дорестите коне. Настъпи мълчание.

А пред очите на пътниците вече се разстилал широка, безкрайна равнина, опасана с верига от хълмове. Като се трупаха и надничаха един зад други, хълмовете се сливаха във възвишение, което се простирало вдясно от пътя чак до хоризонта и изчезваше в лилавата далнина; пътуваш, пътуваш и все не можеш да разбереш къде започва и къде свършва... Слънцето вече се показало зад града и тихо, без суетня се заловило за работа. Изпърво далеч напред, дето небето се слива със земята, край могилките и вятърната мелница, прилична отдалеч на размахващо ръце човече, плъзна по земята широка яркожълта ивица; след минута също такава ивица засия малко по-наблизо, шмугна се надясно и обхвана

хълмовете; нещо топло докосна гърба на Егорушка, една ивица светлина, промъкнала се отзад, прескочи кабриолета и конете, понесе се към другите ивици и изведнъж цялата широка степ отхвърли утринната полусянка, усмихна се и заблестя от роса.

Пожънатата ръж, буренът, млечката, дивият коноп – всичко къде кафеникаво, къде червеникаво и полумъртво от жегата, сега, умито от росата и приласкано от слънцето, оживяваше, за да разцъфти отново. Над пътя с весело чирикане се носеха свирци, в тревата се обаждаха лалугери, далеч наляво плачеха калугерици. Ято яребици, изплашени от кабриолета, изпърха и с меко „трр“ полетя към хълмовете. Скакалци, щурци, жътварчета и попови прасета подеха в тревата скърцащата си монотонна музика.

Но подир някое време росата се изпари, въздухът застина и излъганата степ прие печалния си юлски вид. Тревата клюмна, животът замря. Загорелите кафяво-зелени, лилави в далечината хълмове със спокойните си като сянка тонове, равнината с мъгливата далечина и преобърнатото над тях небе, което в степта, дето няма гори и високи планини, изглежда страшно дълбоко и прозрачно, ти се струваха сега безкрайни, вцепенени от тъга...

Колко е задушно и тягостно! Кабриолетът се носи, а Егорушка вижда все едно и също – небето, равнината, хълмовете... Музиката в тревата стихна. Свирците отлетяха, яребиците не се виждат. Над посърналата трева от нямане какво да правят летят полски врани; всички те си приличат една на друга и правят степта още по-еднообразна.

Току над земята лети мишелов, плавно размахва криле и изведнъж се спира във въздуха, като че се замисля за умората от живота, после разтърсва криле и като стрела се носи над степта и не можеш да разбереш защо лети и какво търси. А в далечината размахва криле мелницата...

За разнообразие в буренака току се мярка бял череп или валчест камък; израства за миг подобен на човешка фигура балван или изсъхнала бяла върба със синя гарга на горната клонка, претичва през пътя лалугер – и пак се носят покрай очите буренът, хълмовете, полските врани...

Но ето, слава Богу, насреща се задава каруца със снопи. Най-отгоре лежи някаква мома. Сънена, морна от горещината, тя вдига глава и се заглежда в срещнатите. Дениска се заяпва по нея, конете протягат муцуни към снопите, кабриолетът изскърцва и се целува с каруцата и бодливи класове преминават като метла по цилиндъра на отец Христофор.

– Налетя връз хората, дундо! – крещи Дениска. – Я каква й се

надула муцуната, гаче пчела я е ужилила!

Момата сънено се усмихва, помръдва устни и пак ляга... А ето че на хълма се показва самотна топола; кой я е посадил и защо е тук – Бог знае. Трудно е да откъснеш очи от напетата ѝ снага в зелена премяна. Честита ли е тази хубавица? Лете пек, зиме мраз и виелици, наесен страшни нощи, когато виждаш само тъмнина и не чуваш нищо освен безпътния, сърдито виещ вятър, и най-важното – цял живот все сама, сама... Зад тополата като яркожълт килим от върха на хълма чак до пътя са се ширнали пшеничени ниви. На хълма житото е вече окосено и прибрано на кръстци, а долу още косят... Шестима косачи стоят един до друг и размахват косите, а те весело блестят и в такт всички заедно издават звук: „Вжди!“ „Вжди!“ По движенията на жените, които връзват снопите, по лицата на косачите, по блясъка на косите се вижда, че са пламнали и се задушават от жегата. Черно куче с изплезен език тича откъм косачите срещу кабриолета, навярно с намерение да залае, но спира наред път и равнодушно гледа Дениска, който му се заканва с камшика – как да лае в този пек! Една от жените се надига, хваща се с две ръце за измъчения гръб и изпраща с очи алената риза на Егорушка. Дали червеният цвят ѝ харесва, или си е спомнила за своите деца, ала тя дълго стои неподвижно и гледа след тях...

Но ето че отминават и пшеницата. Пак се стелят изгорената равнина, загорелите хълмове, знойното небе, пак се носи над земята мишелов. В далечината както преди маха криле мелницата и все още прилича на размахващо ръце човече. Омръзва ти да я гледаш и ти се струва, че никога няма да стигнеш до нея, че тя бяга от кабриолета.

Отец Христофор и Кузмичов мълчаха. Дениска шибаше конете и подвикваше, а Егорушка вече не плачеше, а равнодушно гледаше встрани. Жегата и еднообразието на степта го бяха уморили. Струваше му се, че отдавна вече пътува и подскача, че слънцето отдавна му пече гърба. Не бяха изминали и десет версти, а той вече си мислеше: „Време е да си починем!“ Добродушият израз лека-полека бе изчезнал от лицето на вуйчо му и бе останала само деловата сухост, а на едно избръснато изпито лице, особено когато е с очила, когато носят и слепоочията са покрити с прах, тази сухост придава неумолим, инквизиторски вид. Отец Христофор не преставаше да гледа учудено божия свят и да се усмихва. Той мълчаливо си мислеше за нещо хубаво и весело и добра, блага усмивка бе застинала на лицето му. Изглеждаше, че и добрата весела мисъл е застинала в мозъка му от жегата...

– Как мислиш, Дениска, ще настигнем ли днес кервана? – попита

Кузмичов.

Дениска погледна небето, приповдигна се, шибна конете и чак тогава отвърна:

– Нощес, ако е рекъл Бог, ще ги настигнем.

Чу се кучешки лай. Пет-шест грамадни степни овчарски кучета, изневиделица изскочили сякаш от засада, със свиреп вой и лай се хвърлиха към кабриолета, наобиколиха го и като се блъскаха ревниво, страшно зли, с рошави паешки муцуни и червени от злоба очи, пресипнало заръмжаха. Обзети от страстна омраза, те сякаш бяха готови да разкъсат на парчета и конете, и кабриолета, и хората... Дениска, който обичаше да дразни и да шибва, се зарадва на случая и като придаде злорад израз на лицето си, се надвеси и шибна едно от тях. Кучетата заръмжаха още по-силно, конете се понесоха; и Егорушка, който едва се държеше на капрата, като гледаше очите и зъбите на кучетата, разбираше, че ако падне, моментално ще го разкъсат на парчета, но не изпитваше страх, а гледаше също тъй злорадо като Дениска и съжаляваше, че няма в ръцете си камшик.

Кабриолетът се изравни със стадо овце.

– Стой! – закрещя Кузмичов. – Чакай! Тпру...

Дениска се наклони с цялото си тяло назад и рязко задържа конете. Кабриолетът спря.

– Ела тук! – извика Кузмичов на чобанина. – Успири кучетата, проклети да са!

Старият чобанин, окъсан и бос, с топла шапка, с мръсна торба на бедрото и с дълга сопа с кукичка – досущ като излязъл от Вехтия завет, – умири кучетата, свали шапка и се приближи до кабриолета. Също такава вехтозаветна фигура стоеше, без да мърда, на другия край на стадото и равнодушно гледаше пътниците.

– Чие е това стадо! – попита Кузмичов.

– На Варламов! – високо отвърна старецът.

– На Варламов! – повтори чобанинът на другия край на стадото.

– Да е минавал вчера той отгук?

– Не е... Управителят му мина, ако питате...

– Карай!

Кабриолетът се понесе нататък и отмина чобаните със злите им кучета. Егорушка без желание гледаше напред в лилавата далечина и вече започваше да му се струва, че размахващата криле мелница се приближава. Тя ставаше все по-голяма и по-голяма, съвсем порасна и вече можеше ясно да се видят двете ѝ крила. Едното беше старо, закърпено,

другото, съвсем наскоро направено от ново дърво, лъщеше на слънцето.

Кабриолетът вървеше направо, а мелницата, кой знае защо, започна да се отдалечава наляво. Пътуваха, пътуваха, а тя все се отдалечаваше наляво и не изчезваше от очите.

– Чудесна мелница е направил Болтва на сина си! – отбеляза Дениска.

– Пък чифликът му нещо не се вижда.

– Ей там зад валога е.

Скоро се показа и чифликът на Болтва, а вятърната мелница все още не изчезваше назад, не отминаваше, гледаше Егорушка с лъскавото си крило и махаше. Каква магьосница!

Глава 2

Към пладне кабриолетът сви вдясно от пътя, намали ход и след малко спря. Егорушка чу тихо, много ласкаво ромолене и почувства, че по лицето му като прохладно кадифе се докосна някакъв друг въздух. От един хълм, който природата бе съградила от грамадни уродливи камъни, през тръбичка от бучиниш, сложена от непознат благодетел, на тънка струйка течеше вода. Тя падаше на земята и прозрачна, весела, блестяща на слънцето, с тихо мърморене, сякаш се смяташе за силен и бурен поток, бързо тичаше някъде наляво. Недалеч от хълма малкото ручейче се превръщаше в локвичка; горещите лъчи и напечената почва жадно го пиеха и отнемаха силата му; но по-нататък то вероятно се сливаше с друго такова поточе, защото на стотина крачки от хълма по течението му зеленееше гъста пищна острица, от която, когато кабриолетът приближи, излетяха три бекаса.

Пътниците се разположиха край ручея да починат и да нахранят конете. Кузмичов, отец Христофор и Егорушка седнаха върху разстлано кече в рехавата сянка на кабриолета и разпрегнатите коне и почнаха да похапват. След като отец Христофор се напи с вода и изяде едно печено яйце, хубавата весела мисъл, застинала от горещината в мозъка му, взе да напира да излезе. Той ласкаво погледна Егорушка, подъвка и подхвана:

– Аз самият съм учил, братко. От най-ранна възраст Бог ме сподоби с разум и разбиране, тъй че аз за разлика от другите още когато бях като теб, радвах родителите и наставниците си със своята схватливост. Още нямах петнадесет години, а вече говорех и пишех стихове на латински също както на руски. Помня, бях жезлоносец на преосвещения Христофор. След една литургия, като сега си спомням, в деня на едноименничеството на благочестивия ни цар Александър Павлович Благословени той се преобличаше в олтара, погледна ме ласкаво и ме попита: „*Puer bone, quam appellaris?*“² А аз му отговарям: „*Christophorus sum.*“³ А той: „*Ergo connominati summus.*“ Значи адаши сме... После ме пита на латински: „*Чие момче си?*“ Отговарям му също на латински, че съм син на дякон Сирийски от село Лебединско. Като видя колко бързо и смислено му отговарям, преосвещеният ме благослови и рече: „*Пиши на баща си,*

2. Мило момче, как се казваш? (лат.).

3. Христофор (лат.).

че няма да го забравя, а теб ще имам предвид.“ Протоiereите и свещениците, които бяха в олтара и чуха латинския диспут, също много се учудиха и всички ме похвалиха, че са много доволни. Още няхах мустаци, братко, а вече четях и на латински, и на гръцки, и на френски, знаех философията, математиката, гражданската история и всички науки. Памет ми бе дал Бог за чудо. Стигаше да прочета нещо два пъти и наизуст го запомнях. Наставниците и благодетелите ми се чудеха и предполагаха, че от мен ще излезе много учен мъж, светило на църквата. И аз самият мислех да ида в Киев, да продължа науките, ала родителите ми не дадоха благословията си. „Ти – вика тате – цял живот ще учиш, кога ще се върнеш?“ Като чух тия думи, заряхах науките и станах свещеник. То се знае, учен човек от мен не излезе, ама затуй пък послушах родителите си, успокоих старостта им, погребях ги с чест. Послушанието е повече от поста и молитвата!

– Сигур вече сте забравили всичките науки! – отбеляза Кузмичов.

– Че как няма да ги забравя! Слава Богу, прехвърлих седемдесетте! От философията и реториката още си спомням нещо, ама езиците и математиката хептен съм ги забравил.

Отец Христофор замижа, помисли и каза полугласно:

– Що е същество? Самобитност, неизискваща друго за реализиране-то си.

Повъртя глава и се засмя от умиление.

– Духовната храна! – каза той. – Тъй си е, материята храни плътта, а духовната храна – душата!

– Науките са си науки – въздъхна Кузмичов, – ама ако не настигнем Варламов, ще видим една наука.

– Човек не е игла, ще го намерим. Той сега обикаля по тия места.

Над острицата прелетяха познатите три бекаса и в писъка им се долавяха тревога и досада, че са ги пропъдили от ручей. Конете бавно дъвчеха и пръхтяха; Дениска се въртеше около тях и като се силеше да покаже, че е съвсем равнодушен към краставиците, баниците и яйцата, които ядяха стопаните, се вдълбочи в избиването на стършелите и мухите, облепили коремите и гърбовете на конете. Апатично, издавайки някакъв особен, ехидно-победен звук, той шляпаше жертвите си, а при неуспех охкаше от досада и изпращаше с поглед всеки щастливец, избегнал смъртта.

– Къде си бе, Дениска? Ела да ядеш! – каза Кузмичов с дълбока въздишка, която даваше да се разбере, че вече се е нахранил.

Дениска несмело се приближи до кечето и си избра пет големи

жълти краставици, тъй наречените жълтурки (да избере по-дребни и по-пресни му беше съвестно), взе две черни и напукани печени яйца, после нерешително, сякаш се страхуваше да не го ударят по протегнатата ръка, докосна с пръст парче баница.

– Вземай, вземай! – подкани го да побърза Кузмичов.

Дениска решително си взе баница, усамоти се настрана и седна на земята с гръб към кабриолета. Тукатси се чу такова силно дъвкане, че дори конете се обърнаха и го изгледаха подозрително.

Нахранилият се Кузмичов измъкна от кабриолета някаква торба и рече на Егорушка:

– Аз ще спя, а ти поглеждай някой да не измъкне торбата изпод главата ми.

Отец Христофор свали расото, пояса и кафтана и като го погледна, Егорушка замря от учудване. Той съвсем не бе предполагал, че свещениците носят панталони, а отец Христофор беше с истински панталони от дебел ленен плат, пъхнати във високи ботуши, и с късо палтенце от груба шарена тъкан. Като го гледаше, Егорушка намери, че в този неподобаващ на сана му костюм, с дългата си коса и брада много прилича на Робинзон Крузо. Щом се разсъблякоха, отец Христофор и Кузмичов легнаха в сянката под кабриолета с лице един към друг и затвориха очи. Дениска спря да дъвче, просна се по гръб на припека и също затвори очи.

– Поглеждай някой да не открадне конете – рече той на Егорушка и начаса заспа.

Настъпи тишина. Чуваше се само как пръхтяха и дъвчеха конете и похъркваха заспалите; някъде далеч плачеше калугерица и от време на време се разнасяше писъкът на трите бекаса, долетели да погледнат дали не са си отишли неканените гости; с меко ромолене струеше ручейчето, но всички тези звуци не нарушаваха тишината, не будеха застиналия въздух, напротив, навяваха дрямка на природата.

Задъхан от жегата, която чувстваше особено силно след яденето, Егорушка изтича към острицата и оттам огледа местността. Видя същото, което и преди пладне: равнина, хълмове, небе, лилава далечина; само че хълмовете се бяха приближили и не се виждаше мелницата, останала далеч назад. Зад скалистия хълм, дето течеше ручейт, се издигаше друг, по-гладък и по-широк; на него бе кацнала махалица от пет-шест къщи. Около къщите не се виждаха ни хора, ни дървета, ни сенки, сякаш махалицата се бе задушила в горещия въздух и бе изсъхнала. От нямане какво да прави Егорушка хвана в тревата едно жътварче, поднесе юмрук

към ухото си и дълго слуша как то свири на цигулката си... Когато музиката му омръзна, се втурна след рояк жълти пеперуди, долетели при острицата да пият вода, и сам не забеляза как отново се намери до кабриолета. Вуйчо му и отец Христофор спяха дълбок сън; сяха да спят два-три часа, докато си починат конете... Как да убие това дълго време и къде да се дене от жегата? Трудна задача... Наведе се несъзнателно над струйката, която изтичаше от тръбичката; в устата му стана студено и му замириса на бучиниш; отначало пиеше с наслада, после насила, докато от устата острият хлад пробяга по цялото му тяло и вадата шурна по ризата му. После се приближи до кабриолета и се загледа в спящите. На лицето на вуйчо му както преди бе изписана делова сухост. Фанатик в бранша, Кузмичов винаги, дори насън и по време на молитва в черквата, когато пееха „Иже херувими“, мислеше за работите си, нито за миг не можеше да забрави за тях и сега навярно сънуваше денкове с вълна, каруци, цени, Варламов... Отец Христофор пък, човек благ, лекомислен и весел, през целия си живот не бе се захващал с работа, дето като питон да впримчи душата му. В многобройните начинания, с които се беше залавял, го привличаше не толкова самата работа, колкото врътнята и общуването с хората, характерни за всяко начинание. Тъй и в сегашното пътуване го интересуваха не толкова вълната, Варламов и цените, колкото дългият път, разговорите по пътя, спането под кабриолета, яденето не навреме... И сега, ако се съдеше по лицето му, навяно сънуваше владиката Христофор, латинския диспут, попадията си, бухтите със сметана и други такива неща, които не можеха да се присънят на Кузмичов.

В същото време, когато Егорушка гледеше сънените лица, неочаквано се дочу тихо пееене. Някъде далеч пееше жена, а къде точно и в каква посока, беше трудно да се разбере. Песента, тиха, провлечена и жална, прилична на плач и едва доловима за слуха, се чуваше ту отдясно, ту отляво, ту отгоре, ту изпод земята, сякаш над степта се носеше невидим дух и пееше. Егорушка се оглеждаше и не разбираше откъде иде тази странна песен; после, като се вслуша, започна да му се струва, че пее тревата; в песента си тя, полумъртва, вече погинала, без думи, но жално и искрено убеждаваше някого, че за нищо не е виновна, че слънцето залудо я е изгорило; уверяваше, че страстно иска да живее, че е още млада и би била красива, ако не е тази суша; вина нямаше, но все пак молеше някого за прошка и се кълнеше, че ѝ е непоносимо тежко, тъжно и жално...

Егорушка послуша, послуша и започна да му се струва, че от жалната, провлечена песен въздухът е станал по-душен, по-горещ и

неподвижен... За да заглуши песента, той си затананика и като се стареше да тропаш с крака, побягна към острицата. Оттам се огледа на всички страни и откри кой пееше. До последната къща на махалата стоеше дългокрака като чапла селянка по къса долна риза и пресяваше нещо; изпод ситото ѝ надолу по възвишението бе плъзнал бял прах. Сега беше очевидно, че пее тя. На няколко разкрача от нея неподвижно стоеше малко момче само по ризка и без шапка. Сякаш омагьосано от песента, то не помръдваше и гледаше някъде надолу, навярно алената риза на Егорушка.

Песента стихна. Егорушка се помъкна към кабриолета и от нямане какво да прави пак се залови за струйката вода.

И пак се дочу протяжната песен. Пееше все същата дългокрака жена в махалата зад баира. Мъката изведнъж отново го налегна. Той престана да се занимава с тръбичката и вдигна очи нагоре. Това, което видя, бе толкова неочаквано, че се поуплаши. Над главата му на голям груб камък стоеше малко момче само по ризка, пълничко, с голям изпъкнал корем и с тънки крачета – същото, което преди стоеше край жената. С тъпо учудване и донякъде със страх, като че виждаше пред себе си призраци, то, зинало и без да мига, оглеждаше алената риза на Егорушка и кабриолета. Червеният цвят на ризата го привличаше и галеше, а кабриолетът и спящите под него хора възбуждаха любопитството му; може би то самото не беше забелязало как приятният червен цвят и любопитството му го бяха привлекли да слезе от махалата, и сега навярно се чудеше на смелостта си. Егорушка дълго го оглежда, а то – него. И двамата мълчаха и се стесняваха. След дълго мълчание Егорушка попита:

– Как те викат?

Бузите на непознатия още повече се подуваха; той се притисна с гръб към камъка, изпули очи, помръдна устни и отвърна с пресипнал бас:

– Тит.

Момчетата не си казаха нито дума повече. Като помълча още малко и без да откъсва очи от Егорушка, тайнственият Тит вдигна единия си крак, напипа с пета опорна точка и се покатери на камъка; от там, като отстъпваше заднишком и гледаше в упор Егорушка, сякаш се страхуваше той да не го удари отзад, се покатери на следващия камък и се заизкачва така, докато не изчезна зад върха на хълма.

Егорушка го изпрати с очи, обгърна коленете си с ръце и клюмна глава... Горещите лъчи изгаряха тила, врата и гърба му. Жалната песен ту замираще, ту отново се дочуваше в плътния душен въздух, ручейт монотонно ромолеше, конете дъвчеха, а времето се точеше безкрайно,

сякаш и то бе застинало и спряло. Като че от сутринта бяха минали вече сто години... Дали Бог не искаше Егорушка, кабриолетът и конете да замрат в този въздух и като хълмовете да се вкаменят и да останат навеки на едно място?

Момчето вдигна глава и погледна сънено пред себе си; лилавата далечина, която досега беше неподвижна, се разлиля и заедно с небето се понесе някъде още по-надалеч... Тя повлече след себе си кафявата трева, острицата и Егорушка се понесе с необикновена бързина след бягщата далечина. Някаква сила безшумно го влечеше нанякъде, а жегата и мъчителната песен го следваха по петите. Той обори глава и затвори очи...

Пръв се събуди Дениска. Нещо го беше ухапало, защото той рипна, бързо почеса рамото си и проговори:

– Пущино такава, огън да те изгори!

После се приближи до ручея, напи се и дълго се ми. Пръхтенето му и плисъкът на водата изтръгнаха Егорушка от забравата. Момчето погледна мокрото му лице, покрито с капки и едри лунички, които му придаваха сходство с мрамор, и попита:

– Скоро ли ще тръгнем?

Дениска погледна колко се е издигнало слънцето, и отвърна:

– Сигур скоро.

Той се изтри с ризата, направи сериозна физиономия и заподскача на един крак.

– Я да видим кой по-скоро ще стигне до острицата! – каза той.

Егорушка беше изнемощял от жегата и полудрямката, но все пак заподскача след него. Дениска беше вече към двадесетгодишен, служеше като кочияш и се гласеше да се жени, но в душата си бе останал дете. Много обичаше да пуща хвърчила, да лови гълъби, да играе на ашици и на гоненица и винаги се намесваше в детските игри и кавги. Трябваше само стопаните да излязат или да заспят, и той се захващаше я да скача на един крак, я да подхвърля камъчета. Като го видеше с какво искрено увлечение палува с малките деца, всеки голям не можеше да се сдържи да не изтърси: „Ама че дръвник!“ Докато децата не виждаха нищо странно в това, че големият кочияш се намесваше в игрите им: нека играе, само да не се бие! Точно тъй кутретата не виждат нищо странно, когато в компанията им се вмъкне някое голямо добродушно куче и се заиграе с тях.

Дениска изпревари Егорушка и по всичко личеше, че беше много доволен от това. Той му намигна и за да покаже, че може да прескача на

един крак каквото си ще разстояние, го попита дали не иска да скача с него до пътя и от там без почивка до кабриолета? Егорушка отклони това предложение, защото много се бе запъхтял и измори.

Изведнъж Дениска направи такава сериозна физиономия, каквато не правеше дори когато Кузмичов го хокаше или замахваше по него с бастуна си; той се вслуша, тихо се отпусна на едно коляно и на лицето му се изписаха строгост и страх като у хора, чули някаква ерес. Впери очи в една точка, бавно вдигна нагоре китката на ръката си, свита като лодчица, и изведнъж се бухна по корем на земята и тупна с лодчицата по тревата.

– Тъй! – изхриптя той тържествуващо, стана и поднесе към очите на Егорушка един голям скакалец.

Уверени, че това ще е приятно на скакалеца, Егорушка и Дениска го погалиха по широкия зелен гръб и попипаха мустачките му. После Дениска улови една тлъста муха, насмукала се с кръв, и я поднесе на скакалеца. Той много равнодушно, сякаш отдавна се познаваше с Дениска, задвижи големите си, подобни на забрало челюсти и отхапа корема на мухата. Пуснаха го, розовата подплата на крилете му проблесна, той се скри в тревата и начаса подхвана песента си. Пуснаха и мухата; тя разпери криле и без корем полетя към конете.

Изпод кабриолета се дочу дълбока въздишка. Беше се събудил Кузмичов. Той бързо вдигна глава, неспокойно погледна в далечината и по този безучастно плъзнал се покрай Егорушка и Дениска поглед се виждаше, че още със събуждането си мислеше за вълната и за Варламов.

– Отче Христофор, ставайте, време е! – разтревожено заговори той. – Стига спяхте, и тъй проспахме работата! Дениска, впрягай!

Отец Христофор се събуди със същата усмивка, с която бе заспал. От съня лицето му се беше поомачкало и посбръчкало и сякаш бе станало два пъти по-малко. Той се изми, облече се, без да бърза, извади от джоба си малък овехтял псалтир, обърна се с лице на изток и шепнешком зачете и се закръсти.

– Отче Христофор! – с укор каза Кузмичов. – Време е да тръгваме, конете са вече готови, а вие, Бога ми...

– Сега, сега... – замърмори отец Христофор. – Трябва да прочета катизмите. Не съм ги чел още днеска.

– Може и после да ги прочетете.

– Иван Иванич, аз всеки ден си имам правило... Не може.

– Бог няма да ви се разсърди.

Цял четвърт час отец Христофор стоя неподвижно с лице на изток

и мърда устни, а Кузмичов го гледаше почти с омраза и нетърпеливо вдигаше рамене. Особено го ядосваше, че отец Христофор след всяка „слава“ шумно поемаше дъх, бързо се кръстеше и нарочно високо, за да се прекръстят и другите, изричаше три пъти:

– Алилуя, алилуя, алилуя. Слава тебе, Боже!

Най-последно се усмихна, погледна нагоре към небето, сложи псалтира в джоба си и каза:

– Fini⁴!

След минута кабриолетът пое на път. Сякаш не продължаваше, а се връщаше назад, пътниците виждаха същото, което и преди пладне. Хълмовете все още тънеха в лилавата далечина и не им се виждаше края; мяркаше се ту бурен, ту валчест камък, прелитаха ожънати ниви и все същите полски врани и мишеловът, широко размахващ криле, летяха над степта. Въздухът все повече застиваше от жегата и тишината, покорната природа се вцепеняваше в мълчание. Ни вятър, ни бодър, свеж звук, ни облаче.

Но ето че най-последно, когато слънцето започна да клони на запад, степта, хълмовете и въздухът не издържаха този гнет и загубили търпение, измъчени, се опитаха да отхвърлят игото. Иззад хълмовете неочаквано се показа пепелносив къдрав облак. Спогледа се със степта – един вид, готов съм – и се намръщи. Изведнъж в плътния въздух нещо се скъса, изви рязък вятър и с шум и свирене се завъртя из степта. Тревата и миналогодишният бурен тутакси зароптаха, по пътя като спирала се завъртя прах, понесе се през степта и повлякъл след себе си слама, водни кончета и пера, като черен въртящ се стълб се издигна към небето и замъгли слънцето. Надлъж и нашир из степта, като се препъваха и подскачаха, затичаха тръни вихрогони, а един от тях попадна във вихъра, завъртя се като птица, полетя към небето и превръщайки се там в черна точка, изчезна от погледа. След него се понесе друг, после трети и Егорушка видя как два тръна се сблъскаха в синята висина и се вкопчиха като в двубой.

Току до пътя изпърха малка дропла. С разперени крилца и опашка, заляна от слънце, тя приличаше на примамка за въдици или на езерна пеперуда; когато се стрелка над водата, крилцата ѝ се сливат с мустачките и ти се струва, че мустачките ѝ растат и отпред, и отзад, и отстранни... Трептейки във въздуха като насекомо, позирайки с пъстротата си, дроплата се издигна високо нагоре по права линия, после, навярно

4. Свърших! (лат.).

уплашена от облака прах, се понесе настрана и още дълго се виждаше как се рее...

А ето че разтревожен от вихъра, без да разбира каква е работата, от тревата излетя дърдавец. Летеше след вятъра, а не срещу него като всички птици; от това перата му се разрошиха, той се изду като кокошка и придоби много сърдит, внушителен вид. Единствено полските врани, състарили се в степта и свикнали със степните суматохи, спокойно се носеха над тревата или равнодушно, без да обръщат внимание на каквото и да било, чоплеха с дебелите си клюнове коравата земя.

Зад хълмовете глухо прогърмя; лъхна прохлада. Дениска весело свирна и шибна конете. Отец Христофор и Кузмичов, придържайки шапките си, впериха очи в хълмовете... Добре ще е, ако плисне дъжд!

Изглеждаше, че още едно усилие, още един напън, и степта ще надвие, но някаква невидима гнетяща сила лека-полека скова вятъра и въздуха, уталожил праха и пак, сякаш нищо не е било, настъпи тишина. Облакът се скри, загорелите хълмове се намръщиха, въздухът покорно застина и единствено разтревожени калугерици плачеха някъде и се оплакваха от съдбата си...

Скоро след това падна вечерта.

Глава 3

В здрачината се показва голяма едноетажна къща с ръждясал ламаринен покрив и тъмни прозорци. Тази къща, кой знае защо, се наричаше двор за пътници⁵, макар че около нея нямаше никакъв двор и тя стоеше съвсем неоградена сред степта. Малко по-настрана от нея тъмнееше занемарена вишнева градинка с плет, а под прозорците, клюмнали тежко глави, стърчаха спящи слънчогледи. В градинката вдигаше пукот малка мелничка, сложена да плаши зайците. Инак около къщата не се виждаше и не се чуваше нищо друго освен степта.

Едва кабриолетът спря до стълбата с навес, и в къщата се чува радостни гласове – един мъжки и един женски, външната врата заскърца и край кабриолета за миг израсна висока кльощава фигура, размахваща ръце и полите на сюртука си. Това беше стопанинът на хана Мойсей Мойсеич, вече немлад човек с много бледо лице и черна като туш хубава брада. Беше облечен с износен черен сюртук, който висеше на тесните му рамене като на закачалка и размахваше поли като криле всеки път, когато Мойсей Мойсеич от радост или от ужас плясваше с ръце. Освен със сюртук стопанинът беше още с широки бели панталони, пуснати над ботушите, и с кадифена жилетка с червеникави цветя, подобни на гигантски дървеници.

Като позна пристигналите, Мойсей Мойсеич отначало замря от прилив на чувства, после плесна с ръце и простена. Полите на сюртука му се развяха, гърбът му се изви на дъга и бледото му лице се изкриви от такава усмивка, сякаш да види кабриолета, за него беше не само приятно, но и мъчително сладостно.

– Ах, Боже мой, Боже мой! – заговори той с тънък напевен глас, като се задъхваше, суетеше се и с движенията си пречеше на пътниците да излязат от кабриолета. – За мен днес е толкова щастлив ден! Ах, какво трябва да сторя сегинка? Иван Иванич! Отец Христофор! Ама пък толкова хубавичко господарче седи на капрата, Господ да ме убие! Ах, Боже мой, какво съм се втрещил и не каня гостите вътре? Ако обичате, най-покорно моля... заповядайте! Дайте ми нещата си... Ах, Боже мой!

Мойсей Мойсеич се намъкна в кабриолета, за да помогне на пристигналите да слязат, и изведнъж се обърна назад и закрепя с такъв отчаян и задавен глас, сякаш се давеше и викаше за помощ:

5. Постоялый двор (рус.) – хан.

– Соломон! Соломон!

– Соломон! Соломон! – повтори в къщата женският глас.

Външната врата жаловито изскърца и на прага се показа нисък млад евреин, червенокос, с голям птичи нос и плешивина посред твърдата къдрава коса; беше облечен с късо, много износено сако със закръглени поли и къси ръкави и с къси панталонки от трико, поради което изглеждаше ситен и трътлест като оскубана птица. Това беше Соломон, братът на Мойсей Мойсеич. Той мълчаливо, без да поздравява, а само някак странно усмихнат, се приближи до кабриолета.

– Иван Иванич и отец Христофор пристигнаха! – каза му Мойсей Мойсеич с такъв тон, сякаш се страхуваше, че няма да му повярва. – Ох, брех, чудна работа, такива добри хора ни изненадаха! Хайде, Соломон, вземи им нещата! Заповядайте, скъпи гости!

След малко Кузмичов, отец Христофор и Егорушка вече седяха край стара дъбова маса в една голяма, мрачна и празна стая. Масата беше почти самотна, тъй като освен нея, един диван с продупчена мушама и три стола в стаята нямаше никакви други мебели. Пък и столовете не всеки би се решил да нарече столове. Те бяха някакви жалки подобия на мебели с отживяла времето си мушама и силно огънати назад облегалки, които им придаваха голямо сходство с детски шейни. Трудно беше да се разбере какво удобство бе имал предвид неизвестният дърводелец, огъвайки така немилостиво облегалките, и на човек му се искаше да си мисли, че за това е виновен не дърводелецът, а някакъв пътуващ циркаджия, който в желанието си да се похвали със силата си бе огънал облегалките на столовете, после се бе заловил да ги поправя и още повече ги бе изкривил. Стаята изглеждаше мрачна. Стените бяха сиви, таванът и корнизите – опушени, по пода имаше пукнатини и зееха дупки с неизвестен произход (струваше ти се, че ги е пробил с тока си все същият циркаджия) и изглеждаше, че ако сложеха и десетина лампи, стаята щеше да си остане тъмна. Нито на стените, нито по прозорците имаше нещо подобно на украшения. Впрочем на едната стена в сива дървена рамка висеше някаква наредба с двуглав орел, а на другата – в също такава рамка някаква гравюра с надпис: „Равнодушието на човеците“. Не можеше да се разбере към какво бяха равнодушни човеците, тъй като гравюрата бе силно потъмняла от времето и щедро оплюта от мухи. В стаята миришеше на мухъл и на кисело.

След като въведе гостите, Мойсей Мойсеич продължи да се извива, да пляска с ръце, да се потрива и да възклищава радостно – всичко туй той смяташе за необходимо да прави, за да изглежда необикновено

вежлив и любезен.

– Кога минаха отгук нашите каруци? – попита го Кузмичов.

– Една част мина тая сутрин, а другата, Иван Иванич, си почива тук на обяд и надвечер потегли.

– Ами... Минавал ли е отгук Варламов или не?

– Не, Иван Иванич. Вчера сутринта мина управителят му Григорий Егорич, разправяше, че сега той трябвало да е в чифлика на молоканина⁶.

– Много добре. Значи сега ще настигнем кервана, а после отиваме и при молоканина.

– Бог да ви пази, Иван Иванич! – ужаси се Мойсей Мойсеич и плесна с ръце. – Как ще тръгвате нощно време! Вечеряйте със здраве и преношувайте, а утре, ако е рекъл Господ, ще тръгнете на ранина и ще настигнете когото трябва!

– Няма време, няма време... Извинете, Мойсей Мойсеич, друг път, а сега бързаме. Ще поседим четвърт час и тръгваме, а за нощувка можем да спрем и при молоканина.

– Четвърт час! – изписка Мойсей Мойсеич. – Имайте страх от Бога, Иван Иванич! Ще ме накарате да скрия шапките ви и да заключа вратата! Поне похапнете и пейнете чай!

– Нямаме време за чайове – каза Кузмичов.

Мойсей Мойсеич склони глава настрана, сви колене, протегна длани напред, сякаш се отбраняваше от удар, и с мъчително-сладка усмивка започна да го моли:

– Иван Иванич! Отче Христофор! Ако обичате, пейнете си чаец при мен! Нима съм толкоз лош човек, че не щете и чай да пиете при мен! Иван Иванич!

– Какво пък, чаец може да си пейнем – съчувствено въздъхна отец Христофор. – Това няма да ни забави.

– Тъй да е! – съгласи се Кузмичов.

Мойсей Мойсеич трепна, радостно ахна и като се свиваше така, сякаш току-що бе изскочил от студена вода на топло, затича към вратата и закрещя с онзи отчаян задавен глас, с който преди малко викаше Соломон:

– Роза! Роза! Донеси самовара!

След малко вратата се отвори и в стаята с голям поднос в ръце влезе Соломон. Докато слагаше подноса на масата, той насмешливо

6. Руска християнска секта от XVIII в.

гледаше някъде встрани и както преди странно се усмихваше. Сега на светлината на лампата можеше да се разгледа усмивката му: тя беше много сложна и изразяваше много чувства, но преобладаващо в нея беше едно – явното презрение. Той сякаш си мислеше за нещо смешно и глупаво, не можеше да търпи и презираше някого, радваше се на нещо и чакаше подходящ миг, за да го уязви с подигравка и да се запревива от смях. Дългият му нос, дебелият бърни и хитрите изпъкнали очи сякаш бяха напрегнати от желание да се закискат. Като погледна лицето му, Кузмичов насмешливо се усмихна и попита:

– Соломон, защо това лято не дойде на нашия панаир да играеш чифути?

Егорушка също много добре си спомняше, че преди около две години в една от бараките на панаира в N Соломон разказваше сцени от еврейския бит и имаше голям успех. Напомнянето за това не направи на Соломон никакво впечатление. Той излезе, без да отговори, и след малко се върна със самовара.

Като свърши работата си на масата, се дръпна настрана и скръстил ръце на гърдите си и издал напред единия си крак, се вторачи с присмехулните си очи в отец Христофор. В позата му имаше нещо предизвикателно, надменно и презрително и в същото време във висша степен жалко и комично, защото колкото по-внушителна ставаше тя, толкова повече изпъкваша на преден план късите му панталонки, омалаялото сако, карикатурният нос и цялата му птича, проскубана фигурка.

Мойсей Мойсеич донесе от другата стая табуретка и седна на известно разстояние от масата.

– Приятен апетит! Да ви е сладко! – започна той да занимава гостите. – Хапнете със здраве. Такива редки гости, такива редки, а отец Христофор от пет години не съм го виждал. И никой не ще да ми каже кое е това хубаво господарче? – попита той, като нежно погледна Егорушка.

– Това е синчето на сестра ми Ольга Ивановна – отвърна Кузмичов.

– Ами къде отива?

– Да се учи. Ще го запишем в гимназия.

Мойсей Мойсеич от учтивост изобрази на лицето си учудване и многозначително поклати глава.

– О, това е хубаво! – каза той, като се заканваше с пръст на самовара. – Хубаво е! От гимназията ще излезеш такъв господар, че всички ще ти сваляме шапка. Ще бъдеш умен, богат, амбициозен, а майка ти ще се радва. О, това е хубаво!

Той помълча малко, поглади коленете си и заговори с почтително-

шеговит тон:

– Да ме прощавате, отче Христофор, ама смятам да напиша писмо на архиерея, че посягате към хляба на търговците. Ще взема обгербвана хартия и ще пиша, че на отец Христофор значи собствените пари не му стигат, та се е захванал с търговия и е взел да продава вълна.

– Ами намислих на стари години... – рече отец Христофор и се засмя. – Писах се, братко, от поп търговец. Вместо да си седя у дома и да се моли Богу, препускам яко фараон на колесница... Суета!

– Ама пък ще спечелите много пари!

– Ами! Вълк на магаре ще спечеля аз, а не пари. Та стоката не е моя, а на зет ми Михайло!

– Ами той що не тръгна сам?

– Щото... Устата му още мирише на мляко. За купуване, купи вълната, ама да я продаде – умът му не стига, млад е още. Прахоса всичките си пари, искаше да се замогне и да продава фасони, ама предложил я насам-натам, никой не му дава и покупната цена. Помъчи се тъй момчето около година, па дойде при мене и: „Тате, много ви моля, продайте вълната! Нищо не отбирам от тия работи!“ Това е то. Като забърка кашата, веднага тате, а по-рано и без тате можеше. Купувал я, без да ме пита, а като видя зор, помогни, тате. А тате с какво ще му помогне? Ако не беше Иван Иванич, и тате нищо нямаше да направи. Аз да му бера грижите!

– Да, с деца грижи – колкото щеш, да ви кажа! – въздъхна Мойсей Мойсеич. – Шест ми висят на шията. Един да учиш, друг да лекуваш, трети да носиш на ръце. А като порастат, още повече грижи. Не само сегинка, ами и в Светото писание така е било. Когато децата на Яков били малки, той плакал, а като порасли, тогаз да видиш как заревал!

– М-да... – съгласи се отец Христофор и замислено се загледа в чашата си. – То аз всъщност няма защо да сърдя Бога, стигнах до преклонна възраст, дай Боже всекиму... Омъжих дъщерите за добри хора, изучих синовете и сега съм свободен, направил съм каквото съм могъл, сега шапка на тояга. Живеем с попадията по малко, хапвам, пия, спя, радвам се на внучетата и се моля Богу – нищо повече не ми трябва. Дето се казва, кога сме най-зле – така да сме. Никога не съм се мъчил за нищо и сега, да речем, ако царят ме попита: „Какво ти трябва? Какво искаш?“, ще река, че нищо не ми трябва! Всичко си имам като света. По-честит човек от мен в целия град няма. Само дето имам много грехове, ама то един Бог е безгрешен. Тъй ли е?

– Тъй си е.

– Е, то се знае, зъби нямам, гърбът ме боли от старост, обажда се туй-онуй... задух и какво ли не щеш... Боледувам, плът немощна, ама съди сам, поживял съм си! Прехвърлих седемдесетте! Няма да векувам я, трябва да знае човек мярка.

Отец Христофор изведнъж си спомни нещо, прихна в чашата и се закашля от смях. Мойсей Мойсеич от приличие също се засмя и се закашля.

– Да си умреш от смях! – каза отец Христофор и махна с ръка. – Идва ми на гости най-големият ми син Гаврила. Той служи по медицинската част в Черниговска губерния като земски доктор... Е, хубаво... Та, казвам му: „Задух имам, викам, туй-онуй... Ти си доктор, лекувай ме!“ Той веднага ме разсъблече, почука ме, преслуша ме, разни работи... попипа ми корема, после вика: „Вие, вика, тате, трябва да се лекувате със сгъстен въздух.“

Отец Христофор се запревива от смях, чак сълзи му излязоха в очите и се надигна.

– Пък аз му викам: „Псета го яли твоя сгъстен въздух!“ – проговори той през смях и махна с две ръце. – Псета го яли твоя сгъстен въздух!

Мойсей Мойсеич също се надигна, хвана се за корема и се заля с тънък смях, наподобяващ лай на стайно кученце.

– Псета го яли твоя сгъстен въздух! – потрети отец Христофор през смях.

Мойсей Мойсеич взе две ноти по-високо и така се запревива от смях, че едва се удържа на крака.

– О, Боже мой... – през смях стенеше той. – Оставете ме да си поема дъх... Тъй ме разсмяхте, че... ох! – да си умреш.

Той се смееше и говореше, като между другото плашливо и подозрително поглеждаше към Соломон, който стоеше в предишната си поза и се усмихваше. Ако се съдеше по очите и по усмивката му, презрението и омразата му бяха сериозни, но това тъй не се връзваше с проскубаната му фигурка, та на Егорушка му се струваше, че нарочно бе застанал в тази предизвикателна поза и си бе придал този жлъчен, презрителен израз, за да се направи на шут и да размее скъпите гости.

Като изпи мълчаливо пет-шест чаши, Кузмичов разчисти масата пред себе си, взе торбата, същата, дето я бе сложил под главата си, когато спеше под кабриолета, развърза връвчицата и я изтърси. От торбата се посипаха на масата пачки банкноти.

– Докато имаме време, дайте да ги преброим, отче Христофор – каза Кузмичов.

Като видя парите, Мойсей Мойсеич се сконфузи, стана и като деликатен човек, който не иска да знае чуждите тайни, на пръсти и балансирайки с ръце, излезе от стаята. Соломон остана на мястото си.

– Колко са в пачките по една рубла? – подзе отец Христофор.

– По петдесет... В трирублевите по деветдесет... Двайсет и пет и сторублевите са по хиляда. Вие отбройте седем хиляди и осемстотин за Варламов, а аз ще броя за Гусевич. Ама гледайте да не сбъркате...

Егорушка никога не беше виждал такъв куп пари, какъвто лежеше сега на масата. Парите навярно бяха твърде много, тъй като пачката от седем хиляди и осемстотин, която отец Христофор отдели за Варламов, в сравнение с целия куп изглеждаше много малка. При други обстоятелства толкова много пари навярно биха поразили Егорушка и биха го навели на любопитния въпрос, колко ли гевреци, ашици и курабийки с мак могат да се купят с тях; сега ги гледаше безучастно и усещаше само отвратителната миризма на гнили ябълки и газ, която идваше от купа. Беше измъчен от тръскането с кабриолета, беше уморен и му се спеше. Главата му клюмаше, очите му се слепваха и мислите му се объркваша като конци. Стига да можеше, с наслада би отпуснал глава на масата, би затворил очи, за да не вижда лампата и пръстите, които се движеха над купа пари, и би позволил на вялите си, сънени мисли още повече да се объркат. Когато се силеше да не дреме, пламъкът на лампата, чашите и пръстите станаха двойни, самоварът се люлееше, а миризмата на гнили ябълки изглеждаше още по-остра и отвратителна.

– Ах, пари, пари! – въздъхна с усмивка отец Христофор. – Да се намъчиш с тях! Сега моят Михайло сигур спи и сънува, че съм му донесъл такъв куп.

– Вашият Михайло Тимофеич не ги разбира тия работи – каза полугласно Кузмичов. – Захваща се с нещо, дето не е за него, а вие разбирате и можете да прецените. Да ми бяхте дали, както ви казвах, вашата вълна и да бяхте се върнали, пък аз, тъй да бъде, щях да ви дам по половин рубла над покупната цена, и то само от уважение към вас.

– Не, Иван Иванович – въздишаше отец Христофор, – благодарим ви за вниманието... Ако зависеше от мен, дума да няма, ама сам знаете, стоката не е моя...

Влезе на пръсти Мойсей Мойсеич. Като се стараеше от деликатност да не гледа към купа пари, той се промъкна до Егорушка и го дръпна отзад за ризата.

– Ела, господарче – каза той полугласно, – да видиш какъв мечок ще ти покажа! Такъв страшен, сърдит! Уу!

Съненият Егорушка стана и лениво се помъкна след Мойсей Мойсеич да види мечока. Влезе в малка стаичка, дето, преди да види нещо, дъхът му спря от миризмата на кисело и мухъл, която тук беше много по-силна, отколкото в голямата стая, и вероятно от тук се разнасяше по цялата къща. Едната половина на стаичката бе заета от голямо легло, покрито с мръсен юрган, а другата – от скрин и купища всевъзможни парцали, като се почне от твърдо колосани фусти и се свърши с детски панталонки и презрамки. На скрина гореше лоена свещ.

Вместо обещаната мечка Егорушка видя една голяма, много дебела еврейка с разпуснати коси и с червена фланелена рокля на черни точки; тя с мъка се движеше по тясната пътечка между кревата и скрина и издаваше провлечени стенания, сякаш я боляха зъби. Като видя Егорушка, тя направи плачлива физиономия, провлечено въздъхна и преди той да успее да се огледа, поднесе до устата му парче хляб, намазано с мед.

– Хапни си, пиленце, хапни си! – каза тя. – Ти си тука без маминка и няма кой да те нахрани. Хапни си.

Егорушка започна да яде, макар че след бонбоните и курабийките с мак, които всеки ден ядеше вкъщи, медът, наполовина смесен с восък и пчелни криле, никак не го привличаше. Той ядеше, а Мойсей Мойсеич и еврейката го гледаха и въздишаха.

– Къде отиваш, пиленце? – попита го еврейката.

– Да се уча – отвърна Егорушка.

– Ами колцина сте на майка?

– Само аз. Няма други.

– А-ох! – въздъхна еврейката и вдигна очи нагоре. – Горката маминка, горката маминка! Колко ще тъгува и ще плаче! След година и ние ще отведем нашия Наум да се учи. Ох!

– Ах, Наум, Наум! – въздъхна Мойсей Мойсеич и бледото му лице нервно потрепери. – Пък той е толкова болен.

Мръсният юрган се размърда и изпод него се показа къдрава детска глава с много тънка шия; две черни очи блеснаха и любопитно се вторачиха в Егорушка. Мойсей Мойсеич и еврейката, не преставайки да въздишат, се приближиха до скрина и започнаха да си говорят нещо на еврейски. Мойсей Мойсеич говореше полугласно с възнисък бас и, общо взето, еврейската му реч наподобяваше едно непрекъснато „гал-гал-гал-гал...“, а жена му отвръщаше с тънък пуешки гласец и излизаше нещо като „ту-ту-ту-ту...“ Докато те се съвещаваха, изпод мръсния юрган се показва друга къдрава главица с тънка шия, след нея трета, после четвърта... Ако Егорушка имаше богата фантазия, би могъл да си помисли, че

под юргана лежи стоглава хидра.

– Гал-гал-гал-гал... – разправяше Мойсей Мойсеич.

– Ту-ту-ту-ту... – отвръщаше му еврейката.

Съвещанието свърши с това, че еврейката с дълбока въздишка бръкна в скрина, разгърна там някакъв зелен парцал и извади голяма ръжена курабия с форма на сърце.

– Вземи, пиленце – каза тя, като я подаде на Егорушка. – Ти сега си нямаш маминка, няма кой да те почерпи.

Егорушка пъкна курабията в джоба си и заднишком заотстъпва към вратата, тъй като повече не беше в състояние да диша спарения и кисел въздух, в който живееха стопаните. Като се върна в голямата стая, той се разположи по-удобно на дивана и вече не се отвлечаше от мислите си.

Кузмичов току-що бе свършил да брои парите и ги прибираще обратно в торбата. Отнасяше се към тях не особено почитателно и ги тъпчеше в мръсната торба безцеремонно, с такова равнодушие, сякаш не бяха пари, а боклук.

Отец Христофор беседваше със Соломон.

– Е какво, премъдри Соломоне? – попита той, като се прозина и прекръсти устата си. – Как вървят работите?

– Какви работи имате предвид? – попита Соломон и го погледна така ехидно, сякаш му намекваха за някакво престъпление.

– Изобщо... Какво правиш?

– Какво правя ли? – попита Соломон и вдигна рамене. – Това, което правят всички. Виждате: слуга съм. Аз съм слуга на брат си, брат ми е слуга на пътниците, пътниците са слуги на Варламов, а ако имах десет милиона, Варламов щеше да бъде мой слуга.

– Е защо щеше да ти бъде слуга?

– Защо ли? Ами защото няма такъв господар или милионер, който за някоя пара повече да не вземе да лиже ръцете на някой келяв евреин. Аз сега съм келяв беден евреин, всички гледат на мен като на куче, а ако имах пари, Варламов щеше да се прави пред мен на също такъв глупак, на какъвто се прави Мойсей пред вас.

Отец Христофор и Кузмичов се спогледаха. Никой от тях не разбра Соломон. Кузмичов го погледна строго и сухо и попита:

– Как можеш ти, глупако такъв, да се сравняваш с Варламов?

– Не съм още чак такъв глупак, че да се сравнявам с него – отвърна Соломон и насмешливо огледа събеседниците си. – Той може да е руснак, но в душата си е келяв евреин; интересуват го само парите и

богатството, пък аз изгорих парите си в печката. Не ми трябват ни пари, ни земя, ни овце и не ми трябва някой да се страхува от мен и да ми сваля шапка, когато минавам. Значи съм по-умен от вашия Варламов и повече приличам на човек!

Малко след това Егорушка в просъница чу как Соломон с глух и пресипнал от напирашката омраза глас бързешком заговори за евреите, заваляйки „р“-то; отначало говореше правилно, на руски, после взе да ги ниже като разказвачите на еврейски анекдоти и заприказва, както някога на панаира, с пресилен еврейски акцент.

– Де, де... – прекъсна го отец Христофор. – Ако твоята вяра не ти харесва, вземи да я смениш, а да се подиграваш, е грехота; човек, който се глуми над вярата си, лула тютюн не струва.

– Вие нищо не разбирате! – грубо го прекъсна Соломон. – Аз какво ви говоря, вие какво...

– Видя се то, че си глупав човек – въздъхна отец Христофор. – Аз те съветвам, както мога, а ти се сърдиш. Аз ти говоря по старешки, кротката, а ти като пуяк: „Бла-бла-бла!“ Да ти се чуди човек на ума...

Влезе Мойсей Мойсеич. Той разтревожено погледна Соломон и гостите си и лицето му пак нервно потрепери. Егорушка разтърси глава и се огледа; бегло видя лицето на Соломон тъкмо в момента, когато бе обърнато към него в полупрофил и сянката от дългия му нос пресече цялата му лява буза; презрителната усмивка, смесена с тази сянка, блестящите насмешливи очи, надменният израз и цялата му проскубана фигурка, които се раздвояваха и потреперваха в очите на Егорушка, го правеха сега подобен не на шут, а на нещо такова, което ти се присънва понякога, вероятно на нечестив дух.

– Дръпнат ви е той, Мойсей Мойсеич, Бог да го пази! – каза с усмивка отец Христофор. – Да го бяхте наредили някъде на работа или да го ожените... На човек не прилича...

Кузмичов сърдито се намръщи. Мойсей Мойсеич пак тревожно и изпитателно погледна брат си и гостите.

– Соломон, излез! – строго каза той. – Излез!

И добави още нещо на еврейски. Соломон рязко се засмя и излезе.

– Какво има? – изплашено се обърна Мойсей Мойсеич към отец Христофор.

– Забравя се – отвърна Кузмичов. – Грубиян е и се има за много нещо.

– Знаех си аз! – ужаси се Мойсей Мойсеич и плесна с ръце. – Ах, Боже мой! Боже мой! – замърмори той полугласно. – Имайте добрината

да го извините и не се сърдете. Той е такъв човек, такъв човек! Ах, Боже мой! Боже мой! Роден брат ми е, но освен ядове друго не съм видял от него. Та той, знаете ли...

Мойсей Мойсеич повъртя пръст пред челото си и продължи:

– Не е на себе си... пропаднал човек! Хич не зная какво да го правя! Никога не обича, никого не почита, от никого не се бои... Знаете ли, на всички се подиграва, говори глупости, всекиму бърка в очите. Няма да повярвате, веднъж пристигна тука Варламов, а Соломон му издума такива приказки, че оня шибна с камшика и него, и мен... А мен за какво? Аз ли съм виновен? Бог му е взел ума, значи такава е божията воля, а аз какво съм виновен?

Минаха още десетина минути, а Мойсей Мойсеич все още мърмореше полугласно и въздишаше:

– Нощем не спи и все мисли, мисли, мисли, а за какво мисли, Бог го знае. Приближиш се до него през нощта, а той се сърди и се смее. И мен не обича... И нищо не иска! Тате, когато умираше, ни остави по шест хиляди рубли. Аз си купих хан, ожених се и сегинка имам дечица, а той изгори парите си в печката. Толкова ми е жал, толкова ми е жал! Защо ще ги гориш? Като не ти трябват, дай ги на мен, защо ще ги гориш?

Изведнъж външната врата жаловито изскърца и подът затрепери под нечии стъпки. Лек ветрец лъхна Егорушка и му се стори, че някаква голяма черна птица прелетя край него и размаха криле досами лицето му. Той отвори очи... Вуйчо му с торбата в ръце, готов за път, стоеше до дивана. Отец Христофор, хванал широкополия си цилиндър, някому се кланяше и се усмихваше не благо и умилено както винаги, а почтително и пресилено, което съвсем не отиваше на лицето му. А Мойсей Мойсеич балансираше, сякаш тялото му се бе счупило на три части и той с всички сили се мъчеше да не се разпадне. Единствено Соломон, като че нищо не бе станало, стоеше в ъгъла, скръстил ръце, и както презрительно се усмихваше.

– Ваше сиятелство, извинете, у нас не е чисто! – стенеше Мойсей Мойсеич с мъчително-сладка усмивка, без да забелязва вече нито Кузмичов, нито отец Христофор, а само балансираше с цялото си тяло, за да не се разпадне. – Ние сме прости хорица, ваше сиятелство!

Егорушка разтърка очи. Насред стаята действително стоеше сиятелство в образа на млада, много красива и пълна жена в черна рокля и сламена шапка. Преди Егорушка да успее да види чертите ѝ, кой знае защо, си спомни самотната стройна топола, която бе видял през деня на хълма.

- Минава ли днес оттук Варламов? – попита женски глас.
- Не, ваше сиятелство! – отвърна Мойсей Мойсеич.
- Ако го видите утре, помолете го да се отбие при мен за минутка.

Изведнъж, съвсем неочаквано, току до очите си Егорушка видя черни кадифени вежди, големи кафяви очи и нежни женски бузи с трапчинки, от които като лъчи от слънце по цялото ѝ лице се разливаше усмивка. Замириса на нещо много хубаво.

– Какво мило момче! – каза дамата. – На кого е? Казимир Михайлович, вижте колко е сладко! Боже мой, то спи! Дундаче миличко...

И дамата целуна силно Егорушка по двете бузи, а той се усмихна и мислейки, че спи, затвори очи. Пътната врата заскърца и се чуха бързи крачки – някой влизаше и излизаше.

– Егорушка! Егорушка! – разнесе се силен шепот от два гласа. – Ставай, тръгваме!

Някой, май Дениска, го изправи на крака и го поведе за ръка; вървейки, той полуотвори очи и още веднъж видя красивата жена с черната рокля, която го беше целунала. Тя стоеше наред стаята, гледаше го как си отива, и дружелюбно му кимаше. Като стигна до вратата, той видя някакъв красив набит брюнет с бомбе и гамаша. Сигурно беше спътникът на дамата.

– Тпру! – долетя от двора.

До прага на къщата Егорушка видя нова разкошна каляска и два черни коня. На капрата седеше лакей с ливрея и с дълъг камшик в ръце. Излезе да изпрати заминаващите само Соломон. Лицето му беше напрегнато от желание да се разкиска; той гледаше така, сякаш с голямо нетърпение очакваше гостите да си заминат, за да се поглуми до насита с тях.

– Графиня Драницкая – прошепна отец Христофор, като се качваше в кабриолета.

– Да, графиня Драницкая – повтори Кузмичов също шепнешком.

Впечатлението от пристигането на графинята вероятно беше много силно, защото дори Дениска говореше шепнешком и се реши да шибне конете и да викне едва когато кабриолетът измина към четвърт верста и когато далеч назад на мястото на хана се виждаше само бледа светлинка.

Глава 4

Но кой е най-сетне този неуловим, тайнствен Варламов, за когото толкова много се говори, когото Соломон презира и който е нужен дори на красивата графиня? Седнал на капрата до Дениска, полусънният Егорушка мислеше тъкмо за този човек. Никога не беше го виждал, но много често бе слушал за него и доста пъти го бе рисувал във въображението си. Знаеше, че Варламов има няколко десетки хиляди хектари земя, стотина хиляди овце и много, много пари; за начина му на живот и професията му знаеше само, че винаги „обикаля по тия места“ и че винаги го търсят.

Много бе слушал вкъщи и за графиня Драницка. Тя също имала няколко хиляди хектара, много овце, конезавод и много пари, но не „обикаляше“, а живееше в богатото си имение, за което познати и Иван Иванович, който неведнъж бе посещавал графинята по работа, разправяха много чудесии: разправяха например, че в гостната на графинята, дето висят портретите на всички полски крале, имало голям часовник във формата на скала, на скалата стоял изправен на задните си крака златен кон с брилянтнови очи, а на коня седял златен ездач, който, колчем часовникът пробиел, размахвал сабята си наляво и надясно. Разправяха също така, че два пъти в годината графинята давала балове, на които канели дворяните и чиновниците от цялата губерния и идвал дори Варламов; всички гости пиели чай от сребърни самовари, ядели необикновени неща (например зиме на Коледа поднасяли малини и ягоди) и танцували под звуците на музика, която свирела ден и нощ...

„И колко е красива!“ – мислеше Егорушка, като си спомняше лицето и усмивката ѝ.

Навярно и Кузмиичов мислеше за графинята, защото, когато кабриолетът измина две версти, каза:

– Ама как я обира този Казимир Михайлич, здраве му кажи! Преди три години, когато, нали си спомняте, купих вълна от нея, той само от моята покупка лапна три хиляди.

– То от поляк друго не може и да се очаква – рече отец Христофор.

– А тя нехае за това. Дето се вика, млада и глупава. Главата ѝ пълна с бръмбари!

На Егорушка, кой знае защо, му се искаше да мисли само за Варламов и за графинята, особено за нея. Сънният му мозък съвсем се отказа

от обикновените мисли, замъгляваше се и задържаше само приказните, фантастични образи, на които това им е хубавото, че някак от само себе си, без каквото и да било усилие от страна на мислещия, изникват в мозъка и сами – стига само хубавичко да разтърсиш глава – изчезват безследно; пък и всичко, което го заобикаляше, не предразполагаше към обикновени мисли. Надясно тъмнееха хълмове, които сякаш закриваха нещо незнано и страшно, наляво цялото небе над хоризонта бе заляно от пурпурно зарево и беше трудно да се разбере дали някъде бушуваше пожар, или луната се канеше да изгрее. Далечината се виждаше, както и през деня, но нежната ѝ лилава окраска, забулена от вечерната мъгла, вече бе изчезнала и цялата степ се криеше в мъглата както децата на Мойсей Мойсеич под юргана.

В юлските вечери и нощи вече не кряскал пѣдпѣдъци и дърдавци, не пѣят по долчинките из горите славеи, не мирише на цветя, но степта все още е прекрасна и изпълнена с живот. Щом слънцето залезе и мъгла обвие земята, тя забравя дневната тъга, прощава всичко и леко въздъхва с широката си грѣд. Сякаш от това, че тревата не вижда в мрачината старостта си, в нея се вдига весела млада връва, каквато липсва през деня; цвѣртене, подсвиркване, стържене, степни басове, тенори и дисканти – всичко се смесва в непрекъснат монотонен шум, който предразполага към спомени и тъга. Еднообразното цвѣртене приспива като люлчина песен; пътуваш и чувстваш, че заспиваш, но ето че отнякъде долита рязък тревожен крясък на незаспала птица или се разнася неопределен звук, наподобяващ глас, нещо като учудено „Аа!“, и дрямката напуска клепките ти. А случва се, минаваш край някоя долчинка, дето има храсти, и чуваш как птицата, която степните жители наричат спяща, кряска на някого: „Спя! Спя! Спя!“, а друга се киска или избухва в истеричен плач – това е кукумявка. За кого кряскал и кой ги чува в тази равнина, Бог знае, но в крясъците им има много тъга и жалба... Мирише на сено, на изсушена трева и на закъснели цветя, но мирисът е плѣтен, премаляващо сладък и нежен.

През мъглата се вижда всичко, но трудно се различават цветовете и очертанията на предметите. Всичко ти изглежда някак друго, не такова, каквото е. Пътуваш и изведнѣж виждаш, че пред теб, досами пътя, стои силует, подобен на монах; не помръдва, чака и държи нещо в ръце... Дали не е разбойник? Фигурата се приближава, расте, ето, изравнява се с кабриолета и виждаш, че не е човек, а самотен храст или голям камък. Такива неподвижни, причакващи някого фигури стоят по хълмовете, крият се зад могилиците, надничат от буренака и всички те приличат на

хора и будят подозрение.

А когато изгрее луната, нощта става бледа и тъмна. Мъглата изведнъж изчезва. Въздухът е прозрачен, свеж и топъл, навсякъде се вижда добре и дори можеш да различиш край пътя отделните стръкове бурени. Недалеч се виждат черепи и камъни. Подозрителните фигури, подобни на монаси, на светлия фон на нощта изглеждат по-черни и гледат помрачно. Все по-често и по-често сред монотонното цвъртене сепва неподвижния въздух нечие учудено „Аа!“ и се чува крясък на незаспала или блънуваща птица. Широки сенки се движат по равнината като облаци по небето, а в загадъчната далечина, ако дълго се вгледаш в нея, се издигат и се трупат един през друг неясни, странни образи... Някак зловещо е. А погледнеш ли бледозеленото, обсипано със звезди небе, на което няма ни облаче, ни петно, разбираш защо топлият въздух е неподвижен, защо природата е нашрек и се бои да помръдне: страхува се, жал ѝ е да загуби дори един миг от живота си. За необятната глъбина и безграничност на небето можем да съдим само край морето или нощем в степта, когато свети луната. То е страшно, красиво и гальовно, гледа морно и те примамва, а от ласката му ти се завива свят.

Пътуваш час, два... На пътя ти се изпречва мълчалива бабичка могила или каменна фигура, издялана Бог знае от кого и кога, безшумно прелита над земята нощна птица и лека-полека ти идват на ум степни легенди, разкази на случайно срещнати хора, приказки на бавачката, родена в степта, и всичко онова, което сам си успял да видиш и да проумееш в душата си. И тогава в цвъртенето на насекомите, в подозрителните фигури и могили, в синьото небе, в лунната светлина, в полета на нощната птица, във всичко, което виждаш и чуваш, започваш да долавяш тържеството на красотата, младостта, разцвета на силите и страстната жажда за живот; душата ти откликва на прекрасния суров роден край и ти се иска да летиш над степта заедно с нощната птица. И от тържеството на красотата, от премногого щастие чувстваш напрежение и тъга, сякаш степта съзнава, че е самотна, че богатството и вдъхновението ѝ погиват всеу за света, от никого невъзпети и никому ненужни, и през радостния шум чуваш тъжовния ѝ безнадежден зов: искам певец! Певец!

– Тпру! Здравсти, Пантелей. Наред ли е всичко?

– Слава Богу, Иван Иванич.

– Момчета, да сте виждали Варламов?

– Не, не сме го виждали.

Егорушка се събуди и отвори очи. Кабриолетът бе спрял. Далеч напред по пътя се точеше керван, около който сновяха хора. Всички

каруци, пълни с големи денкове вълна, изглеждаха много високи и пухкави, а конете – малки и късокраки.

– Та ние значи сега ще идем при молоканина! – високо говореше Кузмичов. – Чифутинът разправяше, че Варламов нощувал при него. В такъв случай прощавайте, братлета! Сбогом!

– Сбогом, Иван Иванич! – отвърнаха няколко гласа.

– Вижте какво, момчета – забързано каза Кузмичов. – Да бяхте взели със себе си моя момчурляк. Защо само да се мотае с нас? Пантелей, сложи го на някой денк в каруцата си и да пътува лека-полека, а ние ще ви настигнем. Хайде, Егор! Върви, няма нищо!...

Егорушка слезе от капрата. Няколко чифта ръце го подхванаха, вдигнаха го високо нагоре и той се озова на нещо голямо, меко и леко навлажнено от роса. Сега му се струваше, че небето е по-близо до него, а земята далеч.

– Ей, вземи си палтенцето! – викна някъде далеч изотдолу Дениска.

Палтото и бохчичката, подхвърлени отдолу, паднаха до Егорушка. Не желаейки да мисли за нищо, той бързешком пхна бохчичката под главата си, покри се с палтото, изпружи крака и като потръпваше от росата, се засмя от удоволствие.

„Да спя, да спя, да спя...“ – мислеше си той.

– Да не го закачат, дяволи! – чу се отдолу гласът на Дениска.

– Прощавайте, братлета. Сбогом! – викна Кузмичов. – Разчитам на вас!

– Не се тревожете, Иван Иванич!

Дениска подвикна на конете, кабриолетът изскърца и се понесе, но вече не по пътя, а някъде встрани. Минута-две беше тихо, сякаш керванът беше заспал, и се чуваше само как далеч лека-полека заглъхваше дрънченето на кофата, привързана за задницата на кабриолета. Но ето че пред обоза някой извика:

– Кирюха, каарай!

Заскрибуца най-предната каруца, след нея втора, трета... Егорушка почувства как каруцата, в която лежеше, се разклати и също заскрибуца. Керванът тръгна. Егорушка стисна в ръка въжето, с което беше превързан денкът, пак се засмя от удоволствие, нагласи курабията в джоба си и се унесе в сън тъй, както обикновено се унасяше у дома в леглото си...

Когато се събуди, слънцето вече изгръваше; една могила го затулваше, а то в желанието си да плисне светлина върху света напрегнато блещеше лъчи на всички страни и заливаше хоризонта със злато. На Егорушка му се стори, че то не беше на мястото си, тъй като вчера бе

изгряло зад гърба му, а днес много по-наляво... Пък и цялата местност не приличаше на вчерашната. Вече нямаше хълмове, а навсякъде, навсякъдето и да погледнеш, се ширеше безкрайна кафява навъсена равнина; тук-там из нея се издигаха могилки и летяха вчерашните полски врани. Далеч напред белееха камбанариите и къщите на някакво село; поради неделята малорусите си седяха по домовете, печача и готвеха. Това се виждаше по дима, който излизаше от всички комини и като сива, прозрачна пелена висеше над селото. В пролуците между къщите и зад черквата се синееше реката, а зад нея далечината тънеше в мъгла. Но нищо не приличаше тъй малко на вчерашното, както пътят. Нещо необикновено широко, мощно и богатирано се разстиляше по степта вместо път; това беше сива ивица, добре отъпкана и покрита с прах като всички пътища, но широка няколко десетки метри. Просторността ѝ събуди недоумение у Егорушка и му навя приказни мисли. Кой пътува по него? На кого е необходим такъв простор? Да се чудиш и маеш. Човек може да си помисли, че в Русия още не са се свършили грамадните хора с широк разкрач като Иля Муромец или Славей Разбойник и не са измрели още богатиранските коне. Егорушка погледна към пътя и си представи шест високи, препускащи редом колесници като ония, които бе виждал в картинките във вероучението; тия колесници са впрегнати в шесторка диви, бесни коне и с високите си колела вдигат облаци прах чак до небето, а конете ги управляват хора, които можеш само да сънуваш или да обрисуваш във въображението си. Ала колко щяха да подхождат на степта и пътя тия фигури, ако съществуваха!

От дясната страна на пътя по цялата му дължина се издигаха телеграфни стълбове с по две жици. Те ставаха все по-малки и по-малки и край селото изчезваха зад къщите и зеленината, а после пак се показваха в лилавата далечина като съвсем малки тънички пръчици, подобни на забучени в земята моливи. По жиците бяха накацали ястреби, червеноноги ветрушки и врани и равнодушно наблюдаваха движещия се керван.

Егорушка лежеше в последната каруца и затова можеше да вижда целия керван. Каруците бяха около двадесет и на всеки три се падаше по един каруцар. До последната каруца, дето беше Егорушка, вървеше белобрад старец, също тъй изпосталял и нисък като отец Христофор, но загорялото му лице беше кафяво, строго и замислено. Твърде възможно бе този старец да не е нито строг, нито замислен, но червените клепащи и дългият остър нос придаваха на лицето му онзи строг, сух израз, присъщ на хората, свикнали да мислят винаги за нещо сериозно и насаме. Той като отец Христофор носеше широкопол цилиндър, но не

господарски, а плъстен и кафяв, наподобяващ по-скоро пресечен конус, отколкото цилиндър. Ходеше бос. Навярно по навик, придобит през студените зими, когато сигурно неведнъж бе мръзнал край кервана, той вървешком се потупваше по бедрата и топуркаше с крака. Като забеляза, че Егорушка се е събудил, се повзря в него и каза, свивайки се като от студ:

– А, събуди ли се, юначе? Ти синче ли си на Иван Иванич?

– Не, племенник...

– На Иван Иванич ли? Пък аз свалих ботушите и джапам бос. Краката ми са болни, измръзнали, а без ботуши е по-рахат. По-рахат, юначе... Без ботуши, викам... Значи си му племенник? А той е добър човек, дума да няма. Господ здраве да му дава... Бива си го... За Иван Иванич казвам. Отиде при молоканина... О, Господи помилуй!

И приказката на стареца беше такава, сякаш беше много студено, говореше с паузи и не отваряше уста, както трябва; лабиалните съгласни изговаряше лошо, със заекване, сякаш му замръзваха устните. Като се обръщаше към Егорушка, той нито веднъж не се усмихна и изглеждаше строг.

През две каруци по-нататък вървеше с камшик в ръка човек с дълго червеникаво палто, с каскет и ботуши с изкривени кончови. Не беше стар, а към четиридесетгодишен. Когато той се озърна, Егорушка видя удължено червено лице с рядка козя брадичка и с гъбеста буца под дясното око. Освен тази много грозна буца той имаше още един особен белег, който рязко биеше на очи: в лявата си ръка държеше камшика, а с дясната махаше тъй, сякаш дирижираше невидим хор; от време на време пъхаше камшика под мишница и тогава дирижираше с двете ръце и нещо си мърмореше под нос.

Каруцарят пред него имаше дълга, праволинейна фигура със силно полегати рамене и плосък като дъска гръб. Ходеше изправен, сякаш маршируваше или бе глътнал бастун, ръцете му не се люшкаха, а висяха като прави пръчки, пристъпваше някак вдървено, като войничетата за игра; почти не сгъваше колене и се стареше да прави колкото е възможно по-широки крачки; докато старецът или притежателят на гъбестата буца правеха по две крачки, той успяваше да направи само една и затова изглеждаше, че върви най-бавно от всички и изостава. Лицето му беше овързано с парцал и на главата му стърчеше нещо като калугерска шапка; беше облечен с къса украинска чумарка, цялата в кръпки, и със сини шалвари, а на краката си носеше цървули.

От онези, които бяха по-напред, Егорушка не се заинтересува. Той

легна по корем, разчовърка дупчица в денка и като нямаше какво да прави, започна да усуква нишки от вълната. Старецът, който вървеше долу, не излезе толкова строг и сериозен, колкото изглеждаше. Като подхвана разговор, той вече не го прекъсваше.

– Та къде отиваш? – попита той, като потропваше с крака.

– Да се уча – отвърна Егорушка.

– Да се учиш? Аха... Е, да ти помага Света Богородица. Тъй. Един ум е добре, а два – още по-добре. Някому Бог дава един ум, другиму два, някому и три... Някому и три, тъй си е... Единият ум, с какъвто си се родил, другият от учението, а третият от добър живот. Та казвам аз, братле, харно е да има човек три ума. На него не само да живее, ами и да умира му е по-лесно. Да умира... Пък всички на тоя свят сме пътници.

Старецът се почеса по челото, вдигна зачервените си очи към Егорушка и продължи:

– И Максим Николаич, един богат човек от Славяносербск, лани също закара момчето си да учи. Не знам как се справя с науките, ама инак момчето е добро, бива си го... Господ здраве да им дава, чудесни господа. Та и той го закара да се учи... В Славяносербск няма такова училище, дето значи да може да изкара науките. Няма... А инак градът е хубав... Обикновено училище, за по-простите, има, ама за голямо учение няма... Няма, тъй си е. Как те викат?

– Егорушка.

– Значи Егорий... На светия великомъченик Егорий Победоносец, дето го празнуват на двадесет и трети април. А аз съм кръстен на свети Пантелей... От Холодови съм. Пантелей Захаров Холодов... Родом съм, може да си чувал, от Тим, Курска губерния. Братята ми станаха граждани и захванаха занаяти в града, а аз съм селянин... Селянин си останах. Преди седем години си ходих... У дома значи. И на село бях, и в града... В Тим бях, викам... Тогава, сполай на Бога, всички бяха живи и здрави, а сега не знам... Може някой и да е умрял... А им е време вече за умирачка, че всички са стари, има и по-стари от мен. Умирачката не е страшна, и тя е добро, сал, то се знае, да не си идеш без покаяние. Няма по-голямо зло от върла смърт. На върлата дяволът се радва. А искаш ли с покаяние да умреш, та в божите чертози да те пуснат, моли се на Варвара Великомъченица. Тя е застъпница. Тя, тъй си е... Затуй Бог в небесата таквоз положение ѝ е отредил, щото значи всеки с пълно право да може да я моли за покаяние.

Пантелей мърмореше и очевидно не го беше грижа чува ли го

Егорушка или не. Бъбреше вяло, под носа си, без да повишава или понижава глас, но за кратко време успя да разкаже много неща. Всичко, за което разправяше, беше все откъслечи, твърде слабо свързани един с друг и съвсем безинтересни за Егорушка. Може би говореше само за да може на сутринта след прекараната в мълчание нощ да провери гласно мислите си: още ли е с всичкия си? Като свърши за покаянието, пак заговори за някой си Максим Николаич от Славяносербск:

– Да, откара момчето: откара го, тъй беше...

Един от каруцарите, които вървяха далеч напред, скочи от мястото си, побягна встрани и зашиба с камшик по земята. Той беше едър широкоплещест мъж, около тридесетгодишен, рус, къдрокос и очевидно много силен и здрав. Ако се съдеше по движенията на раменете му и на камшика, по стръвността, която изразяваше позата му, той биеше нещо живо. Към него притича друг каруцар, нисичък и набит, с широка черна брада, облечен с жилетка и извадена от панталоните риза. Той избухна в басов кашлящ смях и закрещя:

– Братлета, Димов уби змия! Бога ми!

Има хора, за ума на които може вярно да се съди по гласа и смеха им. Чернобрадият спадаше тъкмо към тия щастливци: в гласа и смеха му се чувстваше отчайваща глупост. Като спря да шибя, русокосият Димов вдигна с камшика от земята и със смях запокити към каруците нещо подобно на въже.

– Не е змия, ами смок – извика някой.

Човекът с вдървената походка и овързаното лице бързо закричи към убитата змия, погледна я и плесна с пръчкообразните си ръце.

– Злосторник! – закрещя той с глух ридает глас. – Защо уби смочето? Какво ти е сторило, проклетнико? Глей го ти, уби смочето. Ами ако теб те убият така?

– Смок не трябва да се убива, тъй си е... – апатично забъбри Пантелей. – Не трябва... Туй не е усойница. Макар и да е змия на вид, тя е твар тиха, невинна... Обича човека... Той де, смокът...

Димов и чернобрадият вероятно се засрамираха, защото се изсмяха високо и без да отвръщат на ропота, лениво се помъкнаха към каруците си. Когато последната каруца се изравни с мястото, дето лежеше убитият смок, човекът с овързаното лице, който се бе навел над смока, се обърна към Пантелей и го запита плачливо:

– Дядо, ама защо той уби смочето?

Очите му, както сега можа да види Егорушка, бяха малки, мътни, лицето – сиво, болнаво и то, някак мътно, а брадата му беше червена и

изглеждаше подпухнала.

– Дядо, ама защо го уби? – повтори той, крачейки редом с Пантелей.

– Глупав човек, сърбят го ръцете, затуй го и уби – отвърна старецът. – А смок не трябва да се убива. Тъй си е... Димов, то се знае, е калпазанин, ще убие всичко, каквото му попадне, а Кирюха не се застъпи. Трябваше да се застъпи, а той – ха, ха, ха, хо, хо, хо... А ти, Вася, не се ядосвай... Защо ще се ядосваш? Убили са го, Бог да ги съди... Димов е калпазанин, а Кирюха с глупавия си ум... Нищо... Глупави хора, неразбрани, остави ги. На, Емелян никога няма да посегне на каквото не трябва. Никога, тъй си е... Щото е човек образован, а те са глупави... Емелян де... Той няма да посегне.

Като чу името си, каруцарят с червеникавото палто и с гъбестата буца, който дирижираше невидим хор, се спря, изчака Пантелей и Вася да се изравнят с него и тръгна редом с тях.

– За какво става дума? – попита той с пресипнал, задавен глас.

– Ами Вася се ядосва – каза Пантелей. – Та му разправам туй-онуй, да не се ядосва значи... Ех, нозе мои, болни, измръзнали! Еех! Засърбяха ме зарад неделата, празника Господен!

– От ходенето е – отбеляза Вася.

– Не, момко, не... Не е от ходенето. Когато ходя, някак ми е по-леко, ама като легна и се затопля – мале мила. По-раहत ми е да ходя.

Емелян с червеникавото палто застана между Пантелей и Вася и замах с ръка, сякаш те се гласяха да пеят. Като помаха малко, отпусна ръка и безнадеждно изохка.

– Глас нямам! – каза той. – Жива мъка. Цяла нощ и цяла сутрин ми е в главата тройното „Господи помилуй“, дето го пяхме на венчавката у Мариновски; в главата и в гърлото ми е... Да си речеш, колко му е да го изпея, а не мога! Глас нямам!

Той помълча минута, замислен за нещо, и продължи:

– Петнадесет години пях в църковния хор, да го речем, в цялата Луганска фабрика глас като моя нямаше, ама, дявол го взел, откак се изкъпах преди три години в Донец, оттогаз нито една нота не мога да взема чисто. Простудих си гърлото. Пък аз без глас съм като работник без ръце.

– Тъй си е – съгласи се Пантелей.

– Мисля го и тъй, и инак и си викам, че съм пропаднал човек, и туйто.

В това време Вася случайно видя Егорушка. Очите му светнаха и

станаха още по-малки.

– И господарчето пътува с нас! – рече той и прикри носа си с ръкав, като да се засрами. – Какъв важен файтонджия! Остани с нас, ще пътуваш с кървана да караме вълна.

Мисълта, че господарчето е същевременно и файтонджия, навярно му се стори много любопитна и остроумна, защото той високо захихика и продължи да я развива. Емелян също погледна нагоре към Егорушка, но бегло и студено. Той беше зает със своите мисли и ако не беше Вася, не би забелязал присъствието на Егорушка. Не минаха и пет минути, и той отново замаха с ръка, после, описвайки на спътниците си красотата на венчалното „Господи помилуй“, за което си бе спомнил през нощта, пхна камшика под мишница и замаха с две ръце.

На верста от селото обозът се спря край кладенец с геранило. Като пускаше в кладенеца кофата си, чернобрадият Кирюха се навали с корем върху дървената обшивка и пхна в тъмната дупка рошавата си глава, раменете и част от гърдите, тъй че Егорушка виждаше само късите му крака, които едва докосваха земята; видял далеч на дъното отражението на главата си, той се зарадва и избухна в глупав дебелашки смях, а кладенчовото ехо му отвърна със същото; когато се надигна, беше червен като рак. Пръв дотича да пие Димов. Пиеше през смях, често отделяше устни от кофата и разправяше на Кирюха нещо смешно, после се обърна и високо, та цял свят да го чуе, изгърси няколко мръсни думи. Егорушка не разбираше значението им, но добре знаеше, че са лоши. Знаеше за мълчаливото отвращение, което изпитваха към тях близките и познатите му, сам, без да знае защо, споделяше това отвращение и бе свикнал да мисли, че само пияните и невъздържаните хора имат привилегията да произнасят високо тези думи. Спомни си за убиването на смока, вслуша се в смеха на Димов и изпита нещо като омраза към този човек. И като че напук Димов в това време видя Егорушка, който бе слязъл от каруцата и отиваше към кладенеца; той се изсмя високо и се провикна:

– Братлета, старецът тая нощ родил мъжко!

Кирюха се закашля от дебелашкия си смях. Засмя се и още някой, а Егорушка се изчерви и окончателно реши, че Димов е много лош човек.

Русокос, с къдрава глава, без шапка и с разкопчана на гърдите риза, Димов изглеждаше красив и необикновено силен; във всяко негово движение личеше пакостникът и бабайтът, който си знае цената. Той вдигаше рамене, слагаше ръце на хълбоците си, говореше и се смееше по-високо от всички и имаше такъв вид, сякаш се готвеше да вдигне с една

ръка нещо много тежко и да учуди с това целия свят. Палавият му присмехулен поглед се плъзгаше по пътя, по кервана и по небето, без да се спира на нищо, и сякаш търсеше кого да убие от нямане какво да прави или на какво да се подиграе. Очевидно от никого не се страхуваше, нищо не го притесняваше и навярно съвсем не го интересуваше мнението на Егорушка... А Егорушка вече отгън душа мразеше русата му глава, чистото му лице и силата му, с отвращение и страх слушаше смеха му и се чудеше с каква лоша дума да му отмъсти.

Пантелей също се приближи към кофата. Извади от джоба си зелено кандило, изтри го с парцалче, гребна с него от кофата и пи, после гребна още веднъж, зави чашката в парцалчето и я сложи обратно в джоба си.

– Дядо, защо пиеш от кандило? – учуди се Егорушка.

– Един пие от кофата, друг от кандило – уклончиво отвърна старецът. – Всеки по своему... Ти пиеш от кофата, е, пий си със здраве...

– Душице моя, хубавице – изведнъж гальовно заговори Вася и в гласа му затрептяха сълзи. – Душице моя!

Очите му бяха устремени надалеч, блестяха, усмихваха се и лицето му имаше същия израз както преди, когато гледаше Егорушка.

– За кого говориш? – попита Кирюха.

– Кумичка Лисичка... Легнала на гръб и играе като кученце...

Всички се загледаха в далечината и затърсиха с очи лисицата, но нищо не откриха. Единствено Вася виждаше нещо с мътните си сиви очички и се възхищаваше. Зрението му, както по-късно се убеди Егорушка, беше изключително остро. Виждаше толкова добре, че кафявата пустинна степ за него винаги беше пълна с живот и съдържание. Стигаше да се вгледа в далечината, за да види лисица, заек, голяма дропла или някое друго животно, което гледа да е по-далеч от хората. Няма нищо необикновено в това да видиш бягащ заек или летяща дропла – виждал го е всеки, който пътува през степта, – но не всекиму е дадено да вижда дивите животни, когато са си „у дома“, когато не бягат, не се крият и не се озъртат тревожно. А Вася виждаше играещи лисици, зайци, миещи се с лапички, големи дропли, разтварящи криле, малки дропли, чукащи с човките си. Благодарение на тази острота на зрението освен света, който виждаха всички, Вася имаше и друг свят, негов собствен, недостъпен за никого и навярно много хубав, защото, когато гледаше и се възхищаваше, беше трудно да не му завидиш.

Когато керванът продължи пътя си, в черквата зазвъниха за литургия.

Глава 5

Керванът се разположи край селото, на брега на реката. Слънцето прежуряше както предния ден, въздухът беше неподвижен и печален. На брега имаше няколко върби, но сянката им падаше не върху земята, а във водата, дето пропадаше нахалос, а в сянката под каруците беше задушно и мъчително. Водата, синя, поради това че в нея се отразяваше небето, неудържимо привличаше.

Каруцарят Стъпка, на когото Егорушка едва сега обърна внимание, осемнадесетгодишно момче, украинче, с дълга риза без пояс и с широки шалвари, които при ходене се развяваха като знамена, бързо се съблече, изтича надолу по стръмния бряг и се бухна във водата. Гмурна се три пъти, после заплува на гръб и затвори очи от удоволствие. Лицето му се усмихваше и мръщеше, сякаш го беше гъдел и едновременно изпитваше болка и му беше смешно.

В горещ ден, когато няма къде да се денеш от жегата и задуха, пликът на водата и шумното дишане на къпещия се действат на слуха като хубава музика. Като го гледаха, Димов и Кирюха бързо се съблякоха и един след друг, предвкусвайки насладата, със силен смях цамбурнаха във водата. И тихата, скромна рекичка се огласи от пръхтене, плясък и викове. Кирюха кашляше, смееше се и викаше така, сякаш искаха да го удавят, а Димов го гонеше и се мъчеше да го хване за крака.

– Хе-хе-хе! – крещеше той. – Дръжте го, бе, дръжте го!

Кирюха се кискаше и се наслаждаваше, но изразът на лицето му беше същият както на сушата: глупав, слисан, сякаш някой незабелязано се беше промъкнал до него отзад и го беше цапардосал с брадва по главата. Егорушка също се съблече, но не се спусна надолу по брега, а се затича и полетя от почти триметрова височина. Като описа дъга във въздуха, той падна във водата, потъна дълбоко, но не стигна до дъното; някаква сила, студена и приятна на пипане, го подхвана и го понесе обратно нагоре. Той изплува и като пръхтеше и пускаше мехури, отвори очи; но в реката тъкмо до лицето му се отразяваше слънцето. Отначало очите му се изпълниха с ослепителни искри, после с дъги и тъмни петна; той побърза пак да се гмурне, отвори очи във водата и видя нещо мътнозелено, подобно на небе в лунна нощ. Отново същата сила, без да му даде да се докосне до дъното и да постои на хлад, го понесе нагоре, той изплува и въздъхна така дълбоко, че му стана просторно и свежо не само в

гърдите, но дори и в корема. После, за да вземе от водата всичко, което можеше, си позволи всякакви забави: ту лежеше с наслада на гръб, ту се плискаше, премяташе се, плуваше и по корем, и настрана, и на гръб, и кучешката – както си искаше, докато не се умори. Другият бряг бе гъсто обрасъл с тръстики, слънцето го позлатяваше и красивите китки на тръстиковите цветове се накланяха към водата. На едно място тръстиката потрепваше, пукаше и цветовете ѝ се кланяха – там Стъпка и Кирюха измъкваха раци.

– Рак! Гледайте, братлета – рак! – тържествуващо закрепця Кирюха и действително показва един рак.

Егорушка заплува към тръстиките, гмурна се и заопипва корените им. Като ровеше из рядката хлъзгава тиня, напипа нещо остро и отвратително, което може би наистина беше рак, ала в това време някой го докопа за крака и го повлече нагоре. Като се задавяше и кашляше, Егорушка отвори очи и видя пред себе си мокротото смеещо се лице на пакостника Димов. Той дишаше тежко и ако се съдеше по очите му, искаше да продължи да се забавлява. Държеше го здраво за крака и вече бе вдигнал другата си ръка, за да го хване за шията, но Егорушка с отвращение и страх, сякаш се гнусеше от него и се страхуваше, че този бабаит може да го удави, се дръпна и продума:

– Глупак! Ще те прасна по мутрата!

Почувства, че това е недостатъчно, за да изрази омразата му, помисли и добави:

– Подлец! Кучи син!

А Димов, сякаш нищо не беше се случило, вече не му обръщаше внимание, а плуваше към Кирюха и викаше:

– Ехехей! Хайде да ловим риба! Момчета, да ловим риба!

– Че какво пък! – съгласи се Кирюха. – Тук трябва да има много риба...

– Стъпка, изтичай до селото и поискай да ти дадат дифан⁷!

– Няма да ми дадат!

– Ще ти дадат! Помоли! Кажы, че е вместо милостиня, защото сме все едно странници!

– Вярно, бе!

Стъпка се измъкна от водата, бързо се облече и без шапка, като размяташе широките си шалвари, хукна към селото. След спречкването с Димов водата загуби за Егорушка всякаква привлекателност. Той

7. Вид рибарска мрежа.

излезе и започна да се облича. Пантелей и Вася седяха на стръмния бряг, провесили крака надолу, и гледаха къпещите се. Емелян, гол, стоеше до колене във водата, досама брега, държеше се с една ръка за тревата, за да не падне, а с другата се поглаждаше по тялото. С изпъкнали лопатки, с буца под окото, превит и явно страхуващ се от водата, той беше много смешен. Лицето му беше сериозно, строго, той гледаше сърдито водата, сякаш се готвеше да ѝ се накара, задето някога го бе простудила в Донец и му бе отнела гласа.

– А ти защо не се къпеш? – обърна се Егорушка към Вася.

– Ами тъй... Не обичам – отвърна Вася.

– А защо ти се е подула брадата?

– Боли ме... Аз, господарче, работех в кибритената фабрика... докторът викаше, че от туй ми подпухва челюстта. Там въздухът е лош. Освен на мен още на три момчета челюстите се подува, а на един пък съвсем изгни.

Скоро се върна Стъпка с дифана. От дългото стоене във водата Димов и Кирюха посиняха и прегракнаха, но охотно се захванаха да ловят риба. Отначало отидоха в дълбокото, край тръстиките; тук водата стигаше до шията на Димов, а ниският Кирюха цял се скриваше в нея, задавяше се и пускаше мехури; а Димов, натъквайки се на бодливите корени, падаше и се заплиташе в дифана, двамата се бяхтеха и шумяха и не ловяха риба, а вятър.

– Дълбоко е! – хрипеше Кирюха. – Нищо не можеш улови!

– Не дърпай, дяволе! – крещеше Димов, като се мъчеше да разположи дифана, както трябва. – Дръж го с ръце!

– Там няма да фанете! – викаше им от брега Пантелей. – Само плашите рибата, глупци! Дайте по-наляво! Там е по-плитко!

По едно време над дифана проблесна едра риба; всички ахнаха, а Димов удари с юмрук по мястото, дето беше изчезнала, и на лицето му се изписа досада.

– Ех! – изохка Пантелей и тропна с крака. – Изпуснаха рибата! Избяга!

Насочвайки се наляво, Димов и Кирюха лека-полека се измъкнаха на плитко и тук вече започна истински лов. Бяха се отдалечили на около триста крачки от каруците: виждаше се как мълчаливо и едва пристъпвайки, се стараеха да влачат дифана колкото е възможно по-надълбоко и по-близо до тръстиките, как, за да изплашат рибата и да я вкарат в мрежата, удряха с юмруци по водата и шумяха в тръстиките. От там вървяха към другия бряг, влачеха дифана, после с разочарован вид, високо

вдигайки колене, тръгваха обратно към тръстиките. Говореха за нещо, но не се чуваше за какво. А слънцето печеше гърбовете им, хапеха ги мухи и телата им от морави станаха червени. Подир тях с кофа в ръце, навил риза до подмишниците и захапал със зъби долния ѝ край, вървеше Стъпка. След всеки успех той вдигаше нагоре някаква риба, която блестеше на слънцето, и викаше:

– Вижте какво парче! Хванахме вече пет такива!

Виждаше се как, измъкнали дифана, Димов, Кирюха и Стъпка дълго ровеха в тинята, нещо слагаха в кофата, нещо изхвърляха; от време на време предаваха от ръце на ръце нещо, попаднало в дифана, разглеждаха го любопитно и пак го изхвърляха...

– Какво беше? – викаха им от брега.

Стъпка отговаряше нещо, но беше трудно да се разберат думите му. Ето че той излезе от водата и като държеше кофата с две ръце, забравяйки да пусне ризата си, побягна към каруците.

– Пълна е вече! – викаше той, като дишаше тежко. – Дайте друга!

Егорушка надникна в кофата: беше пълна; от водата подаваше грозната си муцуна млада щука, а около нея гъмжаха раци и дребни рибки. Бръкна на дъното и разбълника водата; щуката изчезна под раците, а вместо нея изплуваха нагоре костур и лин. Вася също надникна в кофата. Очите му светнаха и лицето му стана гальовно както преди, когато беше видял лисицата. Той измъкна нещо от кофата, поднесе го до устата си и задъвка. Чу се хрущене.

– Братлета! – учуди се Стъпка. – Васка яде жива кротушка! Пфуй!

– Не е кротушка, а бибан – невъзмутимо отвърна Вася и продължи да дъвче.

Той измъкна от устата си риба опашчица, гальовно я погледна и пак я налапа. Докато Вася дъвчеше и рибката хрущеше между зъбите му, на Егорушка му се струваше, че той не е човек. Подпухналата му брада, мътните му очи, необикновено острото зрение, рибята опашчица в устата му и гальовността, с която дъвчеше кротушката, го правеха приличен на животно.

На Егорушка му стана безинтересно до него. Пък и риболовът вече бе свършил. Той се поразтърпка около каруците, помисли и от скука се помъкна към селото.

Малко след това вече стоеше в черквата и опрял чело на нечий гръб, който миришеше на коноп, слушаше как пееха на клироса. Литургията беше към края си. Егорушка нищо не разбираше от църковно пеење и беше равнодушен към него. Послуша малко, прозина се и започна

да разглежда вратовете и гърбовете на богомолците. В един врат, червеникав и мокър от скорошно къпане, позна Емелян. Вратът беше подстриган по права линия и по-високо, отколкото е прието; слепоочията също бяха подстригани по-високо, отколкото трябва, и червените му уши стърчаха като два репея и сякаш се чувстваха не на място. Като гледаше тила и ушите му, Егорушка, кой знае защо, си помисли, че Емелян навярно е много нещастен. Спомни си дирижирането му, прегракналия му глас, плахия му вид по време на къпането и изпита силна жалост към него. Поиска му се да му каже нещо приветливо.

– И аз съм тук! – каза той и го дръпна за ръкава.

Хората, които пеят в хор като тенори или басы, особено онези, на които поне веднъж в живота се е случвало да дирижират, свикват да гледат на момчетата строго и недружелюбно. Те не изменят на този навик и после, след като престанат да бъдат хористи. Емелян се обърна към Егорушка, погледна го изпод вежди и каза:

– Черквата не е място за игра!

После Егорушка се промъкна по-близо до иконостаса. Тук видя интересни хора. Най-отпред, отдясно на килима, стояха господин и дама. Зад тях имаше по един стол. Господинът, облечен в хубаво изгладен костюм от соа екрю, стоеше неподвижно като войник, отдаващ чест, и държеше високо избръснатата си до синьо брада. В колосаната му яка, в гладко избръснатата брада, в малката плешивина и бастуна се чувстваше премного достойнство. От излишък на достойнство шията му беше напрегната и брадата му стърчеше нагоре с такава сила, че главата му сякаш всеки миг беше готова да се откъсне и да полети към тавана. А дамата, пълна и възрастна, с бял копринен шал, бе склонила глава настрана и гледаше тъй, сякаш току-що бе направила услуга на някого и искаше да каже: „Ах, не си правете труда да ми благодарите! Не обичам това...“

Около килима като плътна стена стояха малоруси.

Егорушка се приближи към иконостаса и започна да целува местните икони. Пред всяка икона правеше бавен метан, озърташе се, без да става от земята, назад към хората, после ставаше и целуваше. Докосването на челото до студения под му доставяше голямо удоволствие. Когато от олгара излезе клисарят с дълги щипци, за да гаси свещите, Егорушка бързо скочи от земята и изтича при него.

– Раздаваха ли вече просфора! – попита той.

– Няма, няма... – мрачно замърмори клисарят. – Какво се мотаеш тук...

Литургията свърши. Без да бърза, Егорушка излезе от черквата и тръгна да се разхожда по площада. През живота си беше видял доста села, площади и селяни, и всичко, което сега му попадеше пред очите, съвсем не го интересуваше. От нямане какво да прави, за да си убие някак времето, се отби в една бакалница, над чиято врата висеше широко парче ален памучен плат. Бакалницата се състоеше от две просторни, лошо осветени половини: в едната се продаваха манифактура и бакалски стоки, а в другата имаше бъчви с катран и от тавана висяха хамути; оттам се носеше вкусен мирис на кожа и катран. Подът в бакалницата беше полят; навярно го бе поливал голям фантазьор и свободомислещ човек, защото целият бе покрит с рисунки и тайнствени знаци. Зад тезгяха, опрял корем о кантонерката, стоеше угоен бакалин с широко лице и кръгла брада, очевидно руснак. Пиеше чай със захар и след всяка глътка дълбоко въздишаше. На лицето му бе изписано пълно равнодушие, но във всяка въздишка се долавяше: „Почакай, ще ти дам да разбереш!“

– Дай ми за копейка слънчогледови семки! – обърна се към него Егорушка.

Бакалинът вдигна вежди, излезе иззад тезгяха и сипа в джоба му семки за една копейка; за мярка му служеше празно бурканче от помада. На Егорушка не му се искаше да си отива. Дълго разглежда сандъчетата с курабии, помисли и попита, като посочи малките вземски курабийки, които от дълго стоене бяха поръждавели:

– Колко струват тия курабийки?

– Две за копейка.

Егорушка извади от джоба си курабията, подарена му вчера от еврейката, и попита:

– А такива по колко ги продаваш?

Бакалинът взе в ръце курабията, огледа я от всички страни и вдигна едната си вежда:

– Такива ли? – попита той.

После вдигна другата си вежда, помисли и отвърна:

– Две за три копейки...

Настъпи мълчание.

– Чие момче си? – попита бакалинът, като си наливаше чай от червен меден чайник.

– Племенник съм на Иван Иванич.

– Не са един и двама Иван Иваничовци – въздъхна бакалинът; погледна през главата на Егорушка към вратата, помълча и попита: – Не

искаш ли чаец?

– Може... – съгласи се Егорушка някак без желание, макар да изпитваше силен копнеж по утринния чай.

Бакалинът му наля една чаша и му я подаде заедно с полуизгризано захарче. Егорушка седна на един сгъваем стол и започна да пие. Искаше да попита още колко струват фунт захаросани бадеми, и тъкмо бе отворил дума за това, когато влезе един купувач и стопанинът остави чашата си и се зае с работа. Отведе купувача в онази половина, дето миришеше на катран, и дълго разговаря с него. Купувачът, очевидно много упорит и хитър човек, през цялото време клатеше глава в знак на несъгласие и отстъпваше заднишком към вратата. Бакалинът го убеди в нещо и започна да му сипва овес в голям чувал.

– Че това овес ли е? – печално рече купувачът. – Не е овес, ами плява, цял свят ще ми се смее... Не, ще ида при Бондаренко!

Когато Егорушка се върна при реката, на брега димеше малък огън. Каруцарите си готвеха обяд. Сред дима стоеше Стъпка и с голяма нащърбена лъжица бъркаше в котела. Малко по-настрана със зачервени от дима очи седяха Кирюха и Вася и чистеха риба. Пред тях лежеше покритият с тиня и водорасли дифан, върху който блестеше риба и пълзяха раци.

Върналият се наскоро от черква Емелян седеше до Пантелей, помахваше с ръка и прегракнало тананикаше: „Тебе пеем...“ Димов се моеташе около конете.

Като свършиха да чистят, Кирюха и Вася събраха рибата и живите раци в една кофа, изплакнаха ги и изсипаха всичко в кипящата вода.

– Да сложа ли мас? – попита Стъпка, като обираше с лъжица пяната.

– Защо? Рибата ще си пусне сока – отвърна Кирюха.

Преди да свали котела от огъня, Стъпка сипа във водата три шепи грухано просо и лъжица сол; накрая опита, помляска, облиза лъжицата и самодоволно изохка – това означаваше, че кашата е вече готова.

Всички освен Пантелей седнаха около котела и лъжиците заработиха.

– Ей! Дайте лъжица на момчето! – строго забеляза Пантелей. – Сигур и то е огладняло!

– Нашето ядене е просто!... – въздъхна Кирюха.

– И то е за здраве, стига да му се яде.

Дадоха лъжица на Егорушка. Той започна да яде, но без да сяда, застанал току до котела и загледан в него като в яма. От кашата

миришеше на рибешка влага, сред просото току попадаха рибени люспи; раците не можеха да се гребнат с лъжицата и обядващите ги вадеха направо с ръце от котела; особено не се стесняваше в това отношение Вася, който топеше в кашата не само ръцете, но и ръкавите си. Но кашата все пак се стори на Егорушка много вкусна и му напомни супата от раци, която въщи в постни дни вареше майка му. Пантелей седеше настрана и дъвчеше сух хляб.

– Дядо, а ти защо не ядеш? – попита го Емелян.

– Не ям раци... Да им се не види! – рече старецът и гнусливо се извърна.

Докато ядяха, всички разговаряха. От този разговор Егорушка разбра, че у всичките му нови познати независимо от разликата в годините и характерите им имаше нещо общо, по което си приличаха: всички те бяха хора с прекрасно минало и много лошо настояще; за миналото си всички до един говореха с възторг, а към настоящето се отнасяха почти с презрение. Русинът обича да си спомня, но не обича да живее; Егорушка още не знаеше това и преди да бъде изядена кашата, вече дълбоко вярваше, че около котела седят хора, унижени и оскърбени от съдбата. Пантелей разправяше, че някога си, когато още нямало железница, ходел с кервани в Москва и Нижни, припечелвал толкова много, че се чудел де да си дава парите. Пък какви търговци имало тогава, каква риба, колко евтино било всичко! Сега пътищата станали по-къси, търговците по-скръндзави, народът по-беден, хлябът по-скъп, всичко издребняло и оскъдняло донемайкъде. Емелян разправяше, че преди пелел в църковния хор в Луганската фабрика, имал забележителен глас и прекрасно четял ноти, а сега се бил превърнал в селянин и живеел от милостта на брат си, който го изпращал със свои коне и му взимал половината заработка. Вася някога работел в кибритената фабрика; Кирюха бил кочияш на тройка у добри хора и се славел като най-изкусен в цялата околност; Димов, син на заможен селянин, си гледал кефа, ергенувал и нямал никакви грижи, но едва навършил двадесет години, и строгият му, суров баща, в желанието си да го научи на работа и от страх да не се разхайти въщи, започнал да го праща по керваните, гаче е безимотен селяк. Само Стъпка мълчеше. Но и по неговото голобрадо лице се виждаше, че преди бе живял много по-добре, отколкото сега...

Като си спомни за баща си, Димов престана да яде и се начумери. Огледа другарите си изпод вежди и спря поглед на Егорушка.

– Свали си шапката, нечестивце! – грубо каза той. – Как можеш да ядеш с шапка! И това ми било господин!

Егорушка си свали шапката и не каза нито дума, но вече не усещаше вкуса на кашата и не чу как се застъпиха за него Пантелей и Вася. В гърдите му се надигна тежка злоба против пакостника и той реши на всяка цена да му стори някакво зло.

След обяда всички се потътриха към каруците и се проснаха под сенките.

– Дядо, скоро ли ще тръгнем? – обърна се Егорушка към Пантелей.

– Когато рече Бог, тогаз и ще тръгнем... Сега не може, горещо е... Ох, Господи, твоя воля, царице небесна... Лягай, момче!

Скоро изпод каруците се дочу хъркане. Егорушка искаше пак да отиде в селото, но като помисли, прозина се и легна до стареца.

Глава 6

Керванът престоя до реката целия ден и тръгна на залез слънце.

Егорушка пак лежеше върху един денк, каруцата тихо скрибуцаше и се поклащаше, долу вървеше Пантелей, потропваше с крака, тупаше се по бедрата и мърмореше; във въздуха както вчера цвъртеше степната музика.

Егорушка лежеше на гръб и сложил ръце под главата си, гледаше нагоре към небето. Видя как се запали вечерната заря и как после тя гаснеше, ангелите пазители, застилайки хоризонта със златните си криле, се готвеха да ношуват; денят бе минал благополучно, настъпи тиха, благополучна нощ и те можеха спокойно да си седят у дома на небето... Видя как лека-полека небето потъмня и над земята се спусна мъгла, как заблещукаха една след друга звездите.

Когато дълго, без да откъсваш очи, гледаш дълбокото небе, мислите и душата ти, кой знае защо, се съединяват в усещане на самотата. Започваш да се чувстваш непоправимо самотен и всичко онова, което по-рано си смятал за близко и родно, става безкрайно далечно и се обезценява. Звездите, гледащи от небето вече хиляди години, самото неразгадано небе и мъглата, равнодушни към краткия човешки живот, когато оставаш насаме с тях и се мъчиш да проумееш смисъла им, потискат душата с мълчанието си; идва ти на ум за онази самота, която очаква всекиго от нас в гроба, и същността на живота ти изглежда отчайваща, ужасна...

Егорушка мислеше за баба си, която спи сега на гробището под вишневите дървета; спомни си как лежеше в ковчега с медни петачета на очите, как после я покриха с капака и я спуснаха в гроба; припомни си и глухото чукане на буците пръст по капака... Представи си баба си в тесния и тъмен ковчег, изоставена от всички и безпомощна. Въображението му рисуваше как баба му изведнъж се събужда и без да разбира къде е, чука по капака, вика за помощ и накрая премаляла от ужас, пак умира. Представи си мъртви майка си, отец Христофор, графиня Драницка, Соломон. Но колкото и да се силеше да види самия себе си в тъмния гроб, далеч от дома, изоставен, безпомощен и мъртъв, това не му се удаваше; лично за себе си той не допускаше възможността да умре и вярваше, че никога няма да умре...

А Пантелей, на когото му беше време да умира, вървеше долу и

правеше проверка на мислите си.

– Дума да няма... добри господа... – мърмореше той. – Заведоха момчето да се учи, а как я кара там, не сме чули... В Славяносербск, викам, няма такова училище, дето да събереш много ум... Няма, тъй е... А момчето е добро, бива си го... Ще порасте, ще помага на баща си. Ти, Егорий, сега си мъничък, ама като порастеш, ще храниш баща и майка. Тъй е отредил Бог... Почитай баща си и майка си... И аз имах дечица, ама изгоряха... И жена ми изгоря, и дечицата ми. Тъй е, в нощта срещу Богоявление къщата се запалила... Мен тогаз ме нямаше у дома, ходих в Орел... В Орел... Маря изскочила на улицата, ама се сетила, че децата спят в къщата, побягнала обратно и изгоряла с дечицата... Да... На другия ден само костите им намерили.

Към полунощ каруцарите и Егорушка пак седяха около малък огън. Докато се разгори буренът, Кирюха и Вася отидоха за вода нейде в долчинката; изчезнаха в тъмнината, но през цялото време се чуваше как дрънкат кофите и разговарят; значи долчинката не беше далеч. Светлината от огъня лежеше на земята като голямо мигащо петно; макар че луната светеше, зад това червено петно всичко изглеждаше непроницаемо черно. Огънят заслепяваше каруцарите и те виждаха само част от големия път; в тъмнината каруците с денковете и конете се очертаваха едва забележимо като могили с неопределена форма. На двадесетина крачки от огъня, там, дето се срещат пътят и полето, стърчеше изкривен дървен кръст. Още когато огънят не гореше и се виждаше недалеч, Егорушка забеляза също такъв стар изкривен кръст от другата страна на големия път.

Кирюха и Вася донесоха вода, напълниха котела и го закрепиха над огъня. С нащърбената лъжица в ръце Стъпка зае мястото си в дима край котела и замислено загледан във водата, зачака да се появи пяна. Пантелей и Емелян седяха един до друг, мълчаха и мислеха за нещо. Димов лежеше по корем, подпрял глава с юмруци, и гледаше към огъня; сянката от Стъпка скачаше по него и красивото му лице ту се скриваше в тъмнината, ту изведнъж проблясваше... Малко по-настрана щъкаха Кирюха и Вася и събираха бурени и клечки. Пъхнал ръце в джобовете си, Егорушка стоеше до Пантелей и гледаше как огънят поглъща тревата.

Всички си почиваха, мислеха за нещо, бегло поглеждаха към кръста, по който играеха червени петна. В един самотен гроб има нещо тъжно, мечтателно и твърде поетично... Чува се как той мълчи, и в това мълчание се чувства присъствието на душата на непознатия човек,

който лежи под кръста. Добре ли ѝ е на тази душа в степта? Не тъгува ли в лунна нощ? А степта край гроба изглежда тъжна, усамотена и замислена, тревата е по-печална и скакалците сякаш цвъртят по-сдържано... И няма минувач, който да не помене самотната душа и да не се озърта към гроба, докато той не остане далеч назад и не се скрие в мъглата...

– Дядо, защо е тук този кръст? – попита Егорушка.

Пантелей погледна към кръста, после към Димов и попита:

– Микола, туй не беше ли онова място, дето косачите убили търговците?

Димов неохотно се приповдигна на лакът, погледна към пътя и отвърна:

– Същото е...

Настъпи мълчание. В ръцете на Кирюха запука суха трева, той я смачка на топка и я пхна под котела. Огънят пламна още по-ярко; черен дим обви Стъопка и в тъмнината по пътя около каруците пробяга сянката на кръста.

– Да, убили ги... – без желание подзе Димов. – Двама търговци, баща и син, тръгнали да продават икони. Спрели наблизко, в хана, дето сега го държи Игнат Фомин. Старецът си пийнал повечко и взел да се хвали, че носи много пари. Търговците, знайно е, обичат да се хвалят, не ти е работа... Не може да се стърпи да не се изтипоса пред нашего брата, че е много нещо. А по туй време в хана ношували косачи. Е, чули те как се хвали търговецът, и си наумили нещо.

– О, Господи... Света Богородице! – въздъхна Пантелей.

– На другия ден, щом се развиделило – продължи Димов, – търговците се приготвили за път, а косачите се присламчили към тях. „Да вървим заедно, ваша милост. По-весело е, па и по-малко страх ще берем, че тука мястото е глухо...“ Търговците, за да не очукат иконите, вървели пеша, а на косачите туй им трябвало...

Димов застана на колене и се протегна.

– Та – продължи той, като се прозина – всичко било мирно и тихо, ала щом търговците стигнали до туй място, косачите ги връхлетели с косите. Синът бил як, измъкнал косата на едного и хайде с нея по тях... Е, то се знае, ония ги надвили, щото били осем души. Накълцали търговците тъй, че никой да не ги познае; свършили си работата и ги смъкнали от пътя, бащата на една страна, сина на друга. Срещу тоя кръст от другата страна има още един... Запазен ли е – не знам... Оттука не се вижда.

– Запазен е – каза Кирюха.

– Разправят, че после намерили малко пари.

– Малко – потвърди Пантелей. – Стотина рубли.

– Да, а троица от тях после умрели, щото търговецът ги бил посякъл... Кръвта им изтекла. На единия търговецът бил отсякъл ръката, разправят, че към четири версти тичал без ръка и го намерили току до Куриково на една баирчинка. Клекнал бил, отпуснал глава на коленете, като да се бил замислил, а като се повзрели – не диша, бил свършил...

– По кървавата диря го намерили... – каза Пантелей.

Всички погледнаха към кръста и пак настъпи тишина. Отнякъде, навярно от долчинката, долетя тъжен крясък на птица: „Спя! Спя! Спя!...“

– Много лоши хора има на тоя свят – рече Емелян.

– Много ами! – потвърди Пантелей и се примъкна по-близо до огъня с такъв вид, сякаш го бе дострашало. – Много – продължи той полугласно. – Колко съм ги виждал такива, ти да си жив... Зли люде... Светци и праведници съм виждал много, а грешните чет нямат... Спаси и помилуй, Света Богородице... Помня еднъж, преди тридесетина години, а може и повече да са, карах един търговец от Моршанск. Голям търговец беше, личен и с много пари... Търговецът де... Харен човек, дума да няма... Та, значи, пътувахме ние с него и отседнахме за нощувка в един хан. А в Русия хановете не са като тукашните, там дворовете са покрити като сайванти или, да речем, като плевните в заможните стопанства. Само че плевните са по-високи. Та отседнахме, дотук всичко, както му е редът. Търговецът в стая, аз при конете, както се полага. Та ето, братлета, помолих се аз Богу преди лягане и тръгнах да се поразходя из двора. Пък то една нощ, тъмно като в рог, очите да ти извадят, няма да видиш. Поразкарах се малко, колкото, да речем, от тук до каруците, и виждам – мъждее светлинка. Каква ще да е пък тая? Уж и стопаните отдавна бяха си легнали и освен нас с търговеца други пътници нямаше... Отде ще да е тая светлина? Съмнение ме налегна... Промъквам се по-наблизо... към светлинката... Господи помилуй и спаси, Света Богородице... Гледам, току над земята прозорче с решетка... В къщата... Легнах на земята и погледнах; като погледнах, тръпки ме побиха...

Като се старееше да не вдига шум, Кирюха пхна в огъня наръч бурени. Старецът изчака буренът да престане да пука и съска и продължи:

– Що да видя, подземие, бая голямо, тъмно и мрачно... На една бъчва свети фенер. Насред подземиято се възправили десетина души с червени ризи, запретнали ръкави и точат едни дълги ножища... Охо!

Значи сме попаднали на шайка разбойници... Ами сега? Тичам аз при търговеца, събуждам го тихичко и му викам: „Ти, викам, търговецо, недей изумява, ама сме загазили... Попаднали сме в разбойническо свърталище.“ Той пребледня и ми дума: „Ами сега, Пантелей, какво ще правим? У мен има много сирашки пари... За душата ми, вика, воля божия, не ме е страх да умра, ама ме е страх, вика, че сиромашките пари ще идат зян...“ Ха сега де! Портите затворени, не мож излезе ни с кола, ни пеша. Да беше ограда, че да се прекачиш през нея, пък то дворът покрит!... „Е, викам му, търговецо, ти не изумявай, а се моли Богу. Може пък Господ да се смиле над сираците. Стой тука, викам, и не се издавай, пък аз през туй време може да измисля нещо...“ Харно... Помолих се Богу и Бог ме научи какво да сторя... Покатерих се на кабриолета и тихичко, тихичко, та никой да не ме чуе, взех да късам сламата над стряхата, направих дупка и се измъкнах навън. Тъй... После рипнах от покрива и си плюх на петите. Тичах, тичах, душата ми излезе. Може да съм пробягал пет версти, без да спирам, че и повече... Сполай на Бога, гледам – пред мен някакво село. Дотичах до една къща, взех да чукам на прозореца. „Хора православни, викам, тъй и тъй, не оставяйте християнската душа да иде мърцина...“ Събудих всички... Насъбраха се селяни и тръгнаха с мен... Кой с въже, кой с кол, кой с вила... Изкъртихме вратата на хана и – хоп – в подземие. А разбойниците вече наточили ножовете и се приготвили да заколят търговеца. Селяните ги изловиха до един, свързаха ги и ги поведоха при началството. Търговецът от радост им даде триста рубли, а на мене пет френски жълтици и си записа името ми да ме поменува. Разправят, че после в подземие намерили сума ти човешки кости. Аха... Те значи грабелни народа, а после заравяли всички, та да не остават следи... Е, после в Моршанск палачите им видяха сметката.

Пантелей завърши разказа си и огледа слушателите си. Те мълчаха и го гледаха. Водата вече кипеше и Стъпка обираше пяната.

– Маста готова ли е? – шепнешком го попита Кирюха.

– Почакай мъничко... Сега...

Стъпка, без да откъсва очи от Пантелей, сякаш се страхуваше да не почне да разказва без него, затича към каруците; скоро се върна с малка дървена паничка и започна да разбърква в нея свинска маса.

– Друг път пътувам пак с един търговец... – продължи Пантелей полугласно както преди и без да мига.

– Викаха го, като сега си спомням, Пьотър Григорич. Харен човек беше... търговецът де... Отседнахме също тъй в един хан... Той в стая,

аз при конете... Стопаните, мъж и жена, люде уж добри, приветливи, ратаите и те ужким стока, ама, братлета, сън не ме лови, предугаждам нещо лошаво! Предугаждам, и толкоз. И портите незаклучени, и пълно с народ, а нещо все ме е страх, не ме свърта на едно място. Всички отдавна изпозаспали, късна доба, скоро ще трябва да ставаме, а аз лежа в покритата кола и не склопвам очи, като кукумявка. Не щете ли, братлета, чувам: „Туп! Туп! Туп!“ Някой се промъква към колата. Подавам глава и що да видя – една жена по риза, боса... „Що щеш тука, жено, викам?“ А тя цялата трепери, пребелияла като мъртвец. „Ставай, вика, добри човече... Лошо... Стопаните ви кроят капан... Искат да погубят твоя търговец. Сама, вика, ги чух, като си шушукаха...“ Е, не току тъй ме болеше сърцето! „Ами ти коя си?“ – питам я. „Аз, вика, съм готвачката им...“ Харно... Излизам аз от колата и отивам при търговеца. Събуждам го и му викам: „Тъй и тъй, викам, Пьотър Григорич, лошо ни се пише... Ще успееш да се напиш, ваша милост, а сега, докато е време, се обличай и по живо, по здраво да се измитаме от тук...“ Тъкмо взе да се облича, вратата се отвори и на ти... що да видя – майко Богородице! – влизат при нас в стаята стопанинът и стопанката и тримата ратаи... Значи и тях подкустрили... Демек търговецът има много пари, ще ги поделим... И петимата с по един дълъг нож в ръцете... Всеки с нож значи... Стопанинът заключил вратата и вика: „Молете се на Бога, пътници... Ако вземете да пискате, вика, няма да ви оставим и да се помолите...“ Къде ти ще викаш! От страх гърлата ни пресъхнали, не ни е до викане... Търговецът взе да плаче и вика: „Хора православни! Вие, вика, сте намислили да ме убие, щото сте се полакомили за парите ми. Тъй да бъде, не съм първият, не съм последният; много са нашего брата търговците, дето са ги изклали по ханищата. Ама защо, вика, братлета православни, ще убивате моя кочияш? Защо зарад моите пари и той да плати с главата си?“ И тъй жално го казва! А стопанинът: „Ако го оставим жив, вика, той пръв ще ни издаде. Все тая е, вика, един ли ще убием, двама ли... На оня свят наведнъж ще отговаряме... Молете се Богу, и толкоз, без повече приказки!“ Коленичихме ние с търговеца един до друг, заплакахме и се замолихме Богу. Той си спомня за дечищата си, а аз по онова време бях още млад, живееше ми се... Гледаме иконите, молим се, ами тъй жално, че и сега ми се къса сърцето... А стопанката, жена му де, ни гледа и вика: „Вие, вика, добри хора, не ни споменавайте с лошо на оня свят и се молете на Бога за нас, щото, вика, от немотия го правим.“ Молихме се, молихме, плакахме, плакахме и Бог ни чу. Смили се значи... Тъкмо когато стопанинът хвана търговеца за брадата, та да му пререже гръкляна, не

ещ ли, някой като изтропа от двора по прозорчето! Всички се сепнахме, а стопанинът отпусна ръце... Потропа някой по прозорчето, па като се провикна: „Пьотър Григорич, вика, тука ли си? Стягай се, тръгваме!“ Виджат стопаните, че някой вика търговеца, уплашиха се и си плюха на петите... А ние – хоп – на двора, запрегнахме – и дим да ни няма...

– Кой тропаше на прозорчето? – попита Димов.

– На прозорчето ли? Сигур някой светец или ангел... Инак кой друг... Като излязохме от двора, навън нямаше жива душа... Божа работа!

Пантелей разказа още туй-онуй и във всичките му разкази играеха еднаква роля „дългите ножове“ и еднакво се долавяше измислица. Дали беше чул тези разкази от някой друг, или сам отколе ги беше измислил и после, когато паметта му беше отслабнала, бе обърнал преживяното с измислицата и бе престанал да различава едното от другото? Всичко е възможно, но странното е, че и сега, и през целия път, колчем му се случеше да разкаже нещо, той отдаваше явно предпочитание на измислиците и никога не говореше за онова, което бе преживял. Сега Егорушка приемаше всичко за чиста монета и вярваше на всяка дума, по-късно му се виждаше странно, че един човек, пропътувал през живота си цяла Русия, врял и кипял, човек, на когото са изгорели жената и децата, обезцеляваше богатия си живот дотам, че всеки път, седнал край огъня, или млчеше, или разправяше небивалици.

Докато ядяха кашата, всички млчаха и мислеха за това, което току-що бяха чули. Животът е страшен и чудесен и затуй, какъвто и страшен разказ да разправиш в Русия, както и да го украсяваш с разбойнически свърталища, дълги ножове и ужасии, той винаги ще се откликне в душата на слушателя като преживелица и може би само твърде грамотен човек ще погледне недоверчиво, ала и той ще си премълчи. Кръстът край пътя, тъмните денкове, просторът и съдбата на хората, събрани край огъня – всички тези неща сами по себе си бяха тъй чудесни и страшни, че пред тях фантастичността на небивалицата или приказката бледнееше и се сливаше с живота.

Всички ядяха от котела, само Пантелей седеше настрана и ядеше каша от дървена паничка. Лъжицата му не беше като на всички, а кипарисова и с кръстче. Като го гледаше, Егорушка си спомни за кандилото и тихо попита Стъпка:

– Защо дядото седи отделно?

– Той е старорец⁸ – отвърнаха шепнешком Стъпка и Вася, като гледаха така, сякаш говореха за някаква слабост или таен порок.

Всички мълчаха и мислеха. След страшните разкази не им се говореше за обикновени неща. Изведнъж сред тишината Вася се изправи, вперил мътните си очи в една точка и наострил уши.

– Какво има? – попита го Димов.

– Иде някакъв човек – отвърна Вася.

– Къде го виждаш?

– Ей го! Едва-едва се белее.

Там, дето гледаше Вася, не се виждаше нищо освен тъмнина; всички се вслушаха, но не се чуха стъпки.

– По друма ли върви? – попита Димов.

– Не, през полето... Иде насам.

Измина минута в мълчание.

– Може по степта да се разхожда търговецът, дето е погребан тук – рече Димов.

Всички извиха очи към кръста, спогледаха се и изведнъж се разсмяха; досрамя ги, че са се уплашили.

– Защо ще се разхожда? – каза Пантелей. – Само тия, дето земята не ги приема, ходят по нощите. А търговците какво... Търговците са приели мъченически венец...

Но ето че се дочуха стъпки. Някой вървеше забързано.

– Носи нещо – рече Вася.

Вече се чуваше как под краката на вървящия шумолеше тревата и попукваше буренът, но зад светлината на огъня не се виждаше никой. Най-послед стъпките се чуваха наблизко, някой се прокашля; мигащата светлина сякаш се разрези, от очите падна завеса и каруцарите изведнъж видяха пред себе си някакъв човек.

Огънят ли блесна така, или заради това че всички искаха да видят най-напред лицето на този човек, но излезе някак странно, че всички от пръв поглед видяха не лицето, не дрехите, а усмивката му. Тя беше необикновено добра, широка и мека като на разбудено дете, една от онези заразителни усмивки, на които е трудно да не отвърнеш също с усмивка. Когато го разгледаха, непознатият се оказа към тридесетгодишен, некрасив и с нищо незабележителен. Беше висок малорусин, дългонос, дългорък и дългокрак; изобщо всичко в него изглеждаше дълго и единствено шията му беше толкова къса, че го правеше попрегърбен. Беше облечен с чиста бяла риза с везана яка, с бели шалвари и нови ботуши и в

8. Староверец или старообрядец – човек от разпространените в Русия религиозни секти на старообредците, неприели църковните реформи от края на XVII в. и останали верни на старите обреди.

сравнение с каруцарите изглеждаше същинско конте. Държеше в ръце нещо голямо, бяло и на пръв поглед странно, а иззад рамото му се показваше също дълго дуло на пушка.

Като се озова от тъмнината в светлия кръг, той се спря като закован и известно време гледаше каруцарите така, сякаш искаше да каже: „Вижте каква усмивка имам!“ После пристъпи към огъня, усмихна се още по-светло и рече:

– Да ви е сладко, братлета!

– Заповядай! – отвърна за всички Пантелей.

Непознатият сложи до огъня това, което държеше в ръце – беше една убита дропла, – и още веднъж поздрави.

Всички пристъпиха до дроплата и взеха да я разглеждат.

– Бива си я птицата! С какво я уби? – попита Димов.

– С големи сачми... С малки не може, няма да те пусне да припариш... Купете я, братлета! Ще ви я дам за двадесет копейки.

– Че защо ни е? Тя е хубава печена, а да я сварим, сигур ще е жилава – не мож я вкуси...

– Тю да му се не види! Да бях я занесъл на господата в стопанството, половин рубла щяха да ми дадат, ама е далеч – петнадесет версти!

Непознатият седна, свали пушката и я остави до себе си. Изглеждаше сънен, морен, усмихваше се, примижаваше от огъня и очевидно мислеше за нещо приятно. Дадоха му лъжица. Той започна да яде.

– Ами ти кой си? – попита го Димов.

Непознатият не чу въпроса: не отвърна и дори не погледна към Димов. Навярно този усмихнат човек не усещаше и вкуса на кашата, защото дъвчеше някак механично, лениво, поднасяше до устата си ту препълнена, ту празна лъжица. Не беше пиан, но в главата му кипеше нещо безразсъдно.

– Тебе питам, кой си? – повтори Димов.

– Аз ли? – трепна непознатият. – Константин Звоник от Ровное. На четири версти от тук.

И в желанието си отведнъж да покаже, че не е селянин като всички, а по-богат, Константин побърза да добави:

– Имаме пчелин и храним прасета.

– При баща си ли живееш или отделно?

– Не, сега сам живея. Отделих се. Тоя месец по Петровден се ожених. Женен съм вече!... Днес е осемнадесетият ден откак се венчах.

– Добре си сторил! – рече Пантелей. – Хубаво е да имаш жена... Туй Бог го е благословил...

– Оставил млада жена да спи самичка, а той се шляе из степта! – засмя се Кирюха. – Акъллия!

Константин, сякаш го бяха оципали по най-чувствителното място, трепна, засмя се, пламна...

– Господи, че тя не си е вкъщи! – каза той, бързо извади лъжицата от устата си и огледа всички радостно и учудено. – Няма я! Отиде за два дни при майка си! Бога ми, отиде, пък аз като неженен...

Той махна с ръка и завъртя глава; искаше да продължи да мисли, но радостта, която осветяваше лицето му, му пречеше. Смени позата, сякаш не му беше сгодно да седи, засмя се и пак махна с ръка. Срам го беше да издава пред чужди хора приятните си мисли, но в същото време неудържимо му се искаше да сподели радостта си.

– Отиде в Демидово при майка си! – рече той, като се изчерви и премести пушката. – Утре ще се върне... Каза, че до обед ще се прибере.

– А на теб мъчно ли ти е? – попита Димов.

– Господи, че как иначе! Вчера, дето се вика, съм се оженил, а тя замина... А? Ух, каква лудетина е, Господ да ме убие! От харна по-харна, пък такава веселушка и певица, огън жена! Кога съм с нея, изумявам, а без нея съм като бездомник, скитам като улав из степта. От обед съм тръгнал, направо да си умреш на мъка.

Константин разтърка очи, погледна към огъня и се засмя.

– Обичаш я значи... – рече Пантелей.

– От харна по-харна – повтори Константин, без да го слуша, – пък такваз стопанка, умна и разумна, такваз на село в цяла губерния не можеш намери. Замина... Пък й е мъчно, знам я аз! Знам я, тая сврака! Каза, че утре до обед ще се върне... Бе то е цяла история! – почти викна Константин, изведнъж повиши глас и смени позата: – Сега ме обича и тгува, а пък не щеше да ме вземе!

– Ама ти яж! – рече Кирюха.

– Не щеше да ме вземе! – продължи Константин, без да го слуша. – Три години се мъчих с нея! Видях я на панаира в Калачик, обикнах я до смърт, направо да се обесиш... Аз в Ровное, тя в Демидово, двадесет и пет версти ни делят, как да трая? Пращам сватове у тях, а тя: не го ща! Ах, сврака такава! Подхващам я и тъй, и инак, че обици, че курабийки, че десет кила мед – не ща! Ха сега де! То, да си кажа правичката, мигар съм й прилика? Тя е млада, гиздосия, огън, пък аз съм стар за нея, скоро ще направя тридесет, пък съм и един хубавец, брадата ми – четина, лицето – на плашило. Къде ще се меря с нея? Само дето сме заможни, ама и те, Вахраменкови, не падат по-долу. Три чифта волове и двамина

ратай имат. Обикнах я, братлета, и луд полудях по нея... Не спя, не ям, в главата ми такива мисли и такава мъгла, че да пази Господ! Искам да я видя, а тя чак в Демидово... И какво мислите? Бог да ме убие, ако лъжа, три пъти в седмицата пешком ходех дотам, да я зърна макар с едно око. Зарязах работата! Дотам я бях докарал, че даже за ратай в Демидово исках да се главя, само и само да съм по-близо до нея. Поболях се! Майка ми вика знахарка, баща ми на десет пъти щеше да ме пердаши. Мъчих се три години, па си рекох: пусто да опустее дано, ще ида в града и ще стана файтонджия... Като съм роден без късмет! На Великден отидох в Демидово да я мярна за последен път...

Константин отметна глава и се заля в такъв ситен весел смях, сякаш току-що много хитро беше метнал някого.

– Гледам, тя с момците край реката – продължи той. – Хвана ме яд... Повиках я настрана и комай цял час й хортувах... Обикна ме! Три години не щеше да ме знае, ама за тия приказки ме обикна!...

– За какви приказки? – попита Димов.

– За какви ли? Че не помня... Мож ли си ги спомни? Тогаз ги редах, без дъх да си поема: та-та-та-та! А сега думица не мога да обеля... И ми пристана... Замина сега, свраката, при майка си, пък аз скитосвам из степта. Не мога да си седя вкъщи. Не ме свърта!

Константин тромаво освободи свитите си крака, просна се на земята и подпря главата си с ръце, после се надигна и пак седна. Всички сега прекрасно разбираха, че той е влюбен и щастлив човек, щастлив до болка; усмивката, очите и всяко негово движение изразяваха мъчително щастие. Не можеше да си намери място и не знаеше как да седне и какво да прави, за да не изнемогва от изобилие на приятни мисли. Като изля пред чуждите хора душата си, най-после седна спокойно, загледа се в огъня и се замисли.

При вида на този щастлив човек на всички им стана тъжно и също им се прииска да са щастливи. Всички се замислиха. Димов се надигна, тихо обиколи огъня и по походката, по движенията на плещите му се виждаше, че се измъчва и тъгува. Той постоя, погледа Константин и седна.

А огънят загасваше. Светлината вече не трептеше, а червеното петно се смали, помръкна... И колкото повече догаряше огънят, толкова по-ясна ставаше лунната нощ. Сега се виждаше пътят с целия му простор, денковете, оковите на каруците, хрупачите коне; от другата страна неясно се очертаваше вторият кръст...

Димов подпря бузата си с ръка и тихо запя някаква жална песен.

Константин сънено се усмихна и му заприглася с тънък гласец. Попяха има-няма минута и затихнаха... Емелян трепна, раздвижи лакти и замърда пръсти.

– Братлета! – умолително подзе той. – Хайде да изпеем нещо църковно!

Очите му се насълзиха.

– Братлета! – повтори той, притиснал ръка към гърдите си. – Да изпеем нещо църковно!

– Аз не зная – рече Константин.

Всички се отказаха; тогава Емелян запя сам. Замахна с две ръце, закима, отвори уста, но от нея се изтръгна само хрипливо беззвучно дишане. Той пееше с ръце, с глава, с очи и дори с буцата си, пееше страстно и с болка и колкото повече напрягаше гърди, за да изтръгне от тях поне една нота, толкова по-беззвучно ставаше дишането му...

И на Егорушка като на всички му стана тъжно. Отиде до своята каруца, покатери се на един денк и легна. Гледаше небето и мислеше за щастливия Константин и жена му. Защо се женят хората? Защо съществуват жените на този свят? Задаваше си неясни въпроси и мислеше, че на един мъж навярно му е добре, ако край него постоянно се намира някоя ласкава, весела и красива жена. Кой знае защо, си спомни за графиня Драницка и си помисли, че с такава жена навярно е много приятно да живееш; той самият с удоволствие би се оженил за нея, ако не го беше толкова срам. Спомни си веждите ѝ, зениците, каляската, часовника с конника... Тихата топла нощ се спускаше над него и му шепнеше нещо на ухото, а той имаше чувството, че онази красива жена се навежда към него, гледа го с усмивка и иска да го целуне...

От огъня бяха останали само две малки червени очи, които все повече се смалваха. Каруцарите и Константин седяха край тях, тъмни, неподвижни, и изглеждаше, че сега са много повече, отколкото преди. Двата кръста се виждаха еднакво ясно и далеч-далеч, някъде на големия път, светеше червена светлинка – и там сигурно някой вареше каша.

– „Нашата майчица Русия е най-лична на света!“ – запя изведнъж оглушително високо Кирюха, задави се и млъкна. Степното ехо подхвана гласа му, понесе го и на човек можеше да му се стори, че по степта на тежки колела се понесе самата глупост.

– Време е да тръгваме! – рече Пантелей. – Ставайте, момчета.

Докато впрягах, Константин обикаляше около каруците и хвалеше жена си.

– Прощавайте, братлета! – извика той, когато керванът тръгна. –

Сполай ви за гостоприемството! Ще ида при оня огън. Не ме свърта!

И той скоро изчезна в мъглата и дълго се чуваше как върви натам, дето светеше светлинката, за да разправи на чуждите хора за щастието си.

Когато на другия ден Егорушка се събуди, беше ранно утро; слънцето още не бе изгряло. Керванът бе спрял. Някакъв човек с бяла фуражка и костюм от евтин сив плат, възседнал казашко жребче, разговаряше за нещо с Димов и Кирюха пред първата каруца. Напред, на около две версти от кервана, белееха дълги ниски хамбари и къщички с керемидени покриви; около къщичките не се виждаха нито дворове, нито дървета.

– Дядо, кое е това село? – попита Егорушка.

– Това, юначе, е арменско село – отвърна Пантелей. – Тук живеят арменци. Хубав народ... арменците де.

Човекът в сиво свърши разговора с Димов и Кирюха, дръпна юзда на жребчето си и погледна към селото.

– Ама че работа! – въздъхна Пантелей, като също гледаше към къщите и се свиваше от утринния хлад. – Изпратил е човек в селото за някакви книжа, а оня не идва... Да беше пратил Стъпка!

– Дядо, ами кой е този? – попита Егорушка.

– Варламов.

Боже мой! Егорушка бързо рипна, застана на колене и погледна към бялата фуражка. В този нисък невзрачен човечец, обут с големи ботуши, яхнал некрасивото конче и разговарящ с мъжете по такова време, когато всички порядъчни хора спят, беше трудно да познаеш тайнствения неуловим Варламов, когото всички търсят, който винаги „обикаля“ и има много повече пари от графиня Драницка.

– Дума да няма, харен човек... – разправяше Пантелей, загледан към селото. – Господ здраве да му дава, чудесен господин... Варламов, Семьон Александрич... На такива хора, братко, се крепи светът. Тъй си е... Петлите още не пропели, а той вече е на крак... Друг щеше да си спи или да дрънка у дома с гостите, а той цял ден из степта... Обикаля... Тоя няма да изпусне работата... Нее! Юнак е той...

Варламов не откъсваше очи от селото и говореше нещо; жребчето нетърпеливо пристъпваше от крак на крак.

– Семьон Александрич – извика Пантелей, като свали шапка, – позволете Стъпка да иде! Емелян, викни да пратят Стъпка!

Но ето че най-после откъм селото се показа конник. Силно наклонен настрана и помахвайки с нагайка над главата си като същински

казак – сякаш искаше да учуди всички със смелата си езда, той с бързината на птица полетя към кервана.

– Това трябва да е конният му пазач – рече Пантелей. – Той има към стотина пазачи, а може и повече да са.

Като се изравни с първата каруца, конникът рязко дръпна юздата на коня, свали шапка и подаде на Варламов някаква книжка. Варламов измъкна от нея няколко листчета, прочете ги и викна:

– Ами къде е бележката от Иванчук?

Конникът взе книжката, огледа листчетата и вдигна рамене; задържи нещо, навярно се оправдаваше и искаше разрешение да отиде още веднъж до селото. Жребчето изведнъж се раздвижи тъй, сякаш Варламов бе станал по-тежък. Раздвижи се и Варламов.

– Махай се! – сърдито викна той и замахна към конника с нагайката.

После обърна коня назад и като разглеждаше бележките в книжката, тръгна бавно покрай кервана. Когато се приближи до последната каруца, Егорушка напрегна зрението си, за да го види по-добре. Варламов беше вече стар. Лицето му, обикновено, руско, загоряло лице с малка сива брадичка, беше червено, мокро от росата и покрито със сини жилчици; върху него бе изписана същата делова сухост, както върху лицето на Иван Иванович, същият делови фанатизъм. Но все пак каква разлика се долавяше между него и Иван Иванович! На лицето на вуйчо Кузмиич наред с деловата сухост винаги се четяха загриженост и страх, че няма да намери Варламов, че ще закъснее, че ще пропусне добра цена; нищо такова, присъщо на малките и зависими хора, не се забелязваше нито по лицето, нито във фигурата на Варламов. Този човек сам определяше цените, никого не търсеше и от никого не зависеше; колкото и обикновена да бе външността му, във всичко, дори в начина, по който държеше нагайката, се чувстваша съзнание за сила и обичайна власт над степта.

Като минаваше покрай Егорушка, той не го погледна; само жребчето го удостои с вниманието си и го изгледа с големите си глупави очи, но погледът му беше равнодушен. Пантелей се поклони на Варламов; той го забеляза и без да откъсва очи от листчетата, каза, като неправилно произнасяше „р“:

– Здавей, стагче!

Разговорът на Варламов с конника и замахането с нагайката очевидно бяха направили на целия керван потискащо впечатление. Лицата на всички бяха сериозни. Конникът, обезкуражен от гнева на силния човек, стоеше до предната каруца гологлав, отпуснал поводите, мълчеше и

сякаш не вярваше, че денят е започнал толкова зле за него.

– Сприхав старец... – мърмореше Пантелей. – Сприхав, страшна работа! А иначе харен човек... Няма да те обиди напразно... Дума да няма...

Като прегледа книгата, Варламов пхна книжката в джоба си; жребчето, сякаш разбрало мислите му, без да изчаква заповед, трепна и се понесе по широкия път.

Глава 7

И на следващата нощ каруцарите спираха на почивка и вариха каша. Но този път от самото начало във всичко се чувстваше някаква неопределена тъга. Беше задушно; всички пиха много и все не можеха да утолят жаждата си. Луната изгря пурпурна и навъсена, досущ като болна; звездите също се въсеха, мъглата беше по-гъста, далечината по-мътна. Природата сякаш предчувстваше нещо и се измъчваше.

Край огъня вече ги нямаше вчерашното оживление и разговори. Всички се отегчаваха и говореха вяло и неохотно. Пантелей само въздишаше, оплакваше се, че го болят краката, и току отваряше приказка за върлата смърт.

Димов лежеше по корем, мълчеше и дъвчеше сламка; лицето му беше злобно, уморено и гнусливо, сякаш сламката миришеше на лошо... Вася се оплакваше, че го върти челюстта, и предвещаваше лошо време; Емелян не размахваше ръце, а седеше неподвижно и мрачно гледаше огъня. Измъчваше се и Егорушка. Бавното пътуване го беше уморило, а от дневния пек го болеше глава.

Когато кашата се свари, Димов от скука започна да се заяжда с другарите си.

– Пльоснал се, буцата му недна, и пръв се вре с лъжицата! – каза той, като гледаше злобно Емелян. – Лакомия! Все гледа пръв да се намести до котела. Като е бил певец, та си мисли, че е хванал Господ за брадата! Колко такива певци като теб просят милостиня по друмищата!

– Какво си ме заял? – сонна му се Емелян, като също го гледаше злобно.

– Това да не се вреш пръв до котела. Не се мисли за Бог знае какво!

– Глупак с глупак! – просъска Емелян.

Знаейки от опит с какво най-често свършват подобни разговори, Пантелей и Вася се намесиха и взеха да убеждават Димов да не се заяжда без повод.

– Певец... – не миряваше пакостникът и презрително се усмихваше. – То тъй всеки може да пее. Седи си на черковните стъпала и пей: „Подарете, за Бога!“ Знаем ви!

Емелян премълча. Но мълчанието му раздразни Димов. Той с още по-голяма омраза погледна някогашния черковен певец и рече:

– Не ми се ще да си цапам ръцете, иначе да ти дам да разбереш

за какво да се мислиш!

Какво си ме заял, мазепа такъв! – избухна Емелян. – Аз закачам ли те?

– Как ме нарече? – попита Димов, изправи се и очите му се наляха с кръв. – Как? Аз ли съм мазепа? А? На ти тогава! Върви я търси!

Димов грабна лъжицата от ръцете на Емелян и я запокити далеч встрани. Кирюха, Вася и Стъпка скочиха и се завтекоха да я търсят, а Емелян умоляващо и въпросително се вторачи в Пантелей. Лицето му изведнъж се смали, сбръчка се, замига и някогашният певец заплака като дете.

Егорушка, който отдавна вече мразеше Димов, почувства как изведнъж стана непоносимо задушно, как топлината на огъня пърли лицето му; поиска му се по-скоро да изтича към кервана в тъмнината, но злите скучаещи очи на пакостника го притегляха. Обзет от страстно желание да му каже нещо крайно обидно, той пристъпи към Димов и проговори, като се задъхваше:

– Ти си най-лош от всички! Не мога да те търпя! – след това трябваше да бяга към кервана, но не можеше да мръдне от мястото си и продължи: – На оня свят ще гориш в ада! Ще се оплача на Иван Иванич! Не смей да обиждаш Емелян!

– Я па тоя! – подсмихна се Димов. – Свинче такова, млякото още не е изсъхнало на устата му, а се вре да ме поучава. Ами ако ти издърпам ухото?

Егорушка почувства, че се задавя; и – това никога не беше му се случвало преди – изведнъж затрепери като лист, затропа с крака и пронизително закрещя:

– Бийте го! Бийте го!

От очите му потекоха сълзи; засрами се и като се полюшваше, хукна към кервана. Какво впечатление бе направил викът му, не видя. Лежеше върху един денк, плачеше, тупаше с ръце и крака и шепнеше:

– Мамо! Мамо!

И тези хора, и сенките край огъня, и тъмните денкове, и далечната мълния, която току проблясваше на хоризонта – всичко сега му се стори отблъскващо и страшно. Той се ужасяваше и отчаяно се питаше как и защо бе попаднал в това непознато място, в компанията на тия страшни мъже? Къде са сега вуйчо му, отец Христофор и Дениска? Защо се забавиха толкова? Дали не са го забравили? При мисълта, че е забравен и захвърлен на произвола на съдбата, му стана студено и толкова страшно, че на няколко пъти понечи да скочи от денка и да хукне, без да се

оглежда назад по пътя, но споменът за тъмните, мрачни кръстове, които непременно ще му се изпречат на пътя, и проблясващата далеч мълния го спираха... И само когато шепнесе: „Мамо! Мамо!“ – сякаш му ставаше по-леко...

Сигурно и каруцарите ги беше страх. След като Егорушка избяга от огъня, те дълго мълчаха, после полугласно и глухо заговориха за нещо, което идва, и че трябва по-скоро да се приготвят и да бягат от него... Вечеряха набързо, угасиха огъня и мълчливо започнаха да впрягат. По суетнята и резките им фрази се виждаше, че очакват някакво нещастие.

Преди да потеглят, Димов се приближи до Пантелей и тихо попита:

– Как го викат?

– Егорий... – отвърна Пантелей.

Димов стъпи с единия крак на колелото, хвана се за въжето, с което беше завързан денкът, и се изправи. Лицето му беше бледо, уморено и сериозно, но вече не изразяваше злоба.

– Ера! – тихо каза той. – На, бий ме!

Егорушка го погледна учудено; в това време проблесна мълния.

– Хайде, бий ме! – повтори Димов.

И без да дочака Егорушка да го бие или да говори с него, скочи долу и рече:

– Мъка ми е!

После, като тежко пристъпваше от крак на крак и присвиваше рамене, лениво се потътри покрай кervана и готов да заплаче от досада, повтори:

– Мъка ми е! Господи! А ти не се докачай, Емеля – подхвърли той, минавайки покрай Емелян. – Ех, загубен, безжалостен живот!

Надясно светна мълния и като отразена в огледало тутакси светна в далечината.

– Егорий, дръж! – викна Пантелей, като подаваше отдолу нещо голямо и тъмно.

– Какво е това? – попита Егорушка.

– Рогозка! Да се покриеш, ако завали.

Егорушка се приповдигна и се огледа. Далечината забележимо бе почерняла и често-често мигаше с бледа светлина като с клепащи. Чернотата ѝ като тежест се бе наклонила надясно.

– Дядо, буря ли ще има? – попита Егорушка.

– Ах, нозе мои, болни, измръзнали! – бърбеше Пантелей, без да го чува, и потропваше с крака.

Наляво, сякаш някой драсна по небето с кибритена клечка,

проблесна бледа, фосфоресцираща ивица и угасна. Чу се как някъде много далеч някой премина по ламаринен покрив. Навярно вървеше бос, защото железото изобоботи глухо.

– Ще вали като из ведро! – викна Кирюха.

Между далечината и хоризонта отдясно примигна толкова ярка мълния, че освети част от степта и мястото, дето ясното небе граничеше с чернотата. Страшният облак надвисваше бавно, като плътна маса; по края му висяха големи черни парцали; точно такива парцали, затискайки се един друг, се трупаха отдясно и отляво на хоризонта. Окъсаният, раздърпан вид на облака му придаваше някакъв пиян, лудешки израз. Ясно и отривисто протътна гръм. Егорушка се прекръсти и започна бързо да облича палтото си.

– Мъка ми е! – долетя откъм предните каруци викът на Димов и по гласа му можеше да се съди, че пак започва да злобее. – Мъка ми е!

Отведнъж изви вятър, толкова силен, че едва не отнесе бохчичката и рогозката на Егорушка; рогозката трепна, метна се и заудря по денка и по лицето му. Свирещият вятър се понесе по степта, завъртя се вихър и вдигна с тревата такъв шум, че не се чуваше нито гърмът, нито скърцането на колелетата. Духаше откъм черния облак и носеше със себе си валма прах и мирис на дъжд и мокра земя. Лунната светлина се замъгли, стана някак по-мръсна, звездите още повече се навъсиха и се виждаше как по пътя бързаха назад облаци прах и техните сенки. Сега навярно вихрите, които се въртяха и повличаха от земята прах, суха трева и пера, се възземаха чак до небето; навярно около най-черния облак летяха трънните вихрогони и как ли ги беше страх! Но през праха, който слепваше очите, не се виждаше нищо освен блясъка на мълниците.

Егорушка, който мислеше, че начаса ще плисне дъжд, застана на колене и се покри с рогозката.

– Пантеле-ей! – извика някой отпред. – А... а... ва!

– Не се чува! – отвърна високо и напевно Пантелей.

– А... а... ва! Аря... а!

Сърдито затътна гръм, понесе се по небето от дясно на ляво, после назад и замря около предните каруци.

– Боже, Боже, Боже, Господи Саваот – прошепна Егорушка, като се кръстеше, – изпълни небето и земята със славата си...

Чернотата в небето раззина паст и дъхна бял огън; начаса пак затътна гръм; едва заглъхна, и блесна такава широка мълния, че през дупките на рогозката Егорушка видя изведнъж целия голям път чак до далечината, всички каруцари и дори жилетката на Кирюха. Черните парцали

отляво вече се издигаха нагоре и един от тях, груб, тромав, подобен на лапа с пръсти, се протягаше към луната. Егорушка реши да стисне силно очи, да не обръща внимание на нищо и да чака всичко да свърши.

Дъждът, който знае защо, още не започваше. С надеждата, че облакът може би ще ги отмине, Егорушка надникна изпод рогозката. Беше страшно тъмно. Не видя нито Пантелей, нито денка, нито себе си; изви очи към мястото, дето доскоро беше луната, но там чернееше също такава тъмнина, както и в каруцата. А мълниците в тази тъмнина изглеждаха по-бели и ослепителни и го заболяваха очите.

– Пантелей! – извика Егорушка.

Никой не му отговори. Но ето че най-сетне вятърът за последен път дръпна рогозката и избяга нанякъде. Дочу се равен, спокоен шум. Голяма студена капка падна на коляното на Егорушка, друга запълзя по ръката му. Той забеляза, че коленете му не са покрити, и искаше да пооправи рогозката, но в това време нещо се посипа и зачука по пътя, после по тковете, по денка. Беше дъждът. Дъждът и рогозката сякаш се разбраха, задърдориха за нещо бързо, весело и противно като две свраки.

Егорушка стоеше на колене или по-точно седеше върху ботушите си. Когато дъждът зачука по рогозката, той се издаде с цяло тяло напред, за да закрие коленете си, които моментално се намокриха; успя да ги покрие, ала затова пък след по-малко от минута рязко, неприятно му примокри отзад, под гърба и на прасците. Върна се в предишната поза, откри коленете си на дъжда и започна да мисли какво да стори, как да оправи в тъмнината невидимата рогозка. Но ръцете му бяха вече мокри, в ръкавите и зад яката течеше вода, плешките му мръзнаха. И той реши да не прави нищо, а да седи неподвижно и да чака, докато всичко свърши.

– Боже, Боже, Боже... – шепнеше той.

Изведнъж току над главата му небето се разтроши със страшен, оглушителен трясък; Егорушка се сви и затаи дъх в очакване по тила и гърба му да се посипят парчета. Очите му неволно се отвориха и той забеляза как върху пръстите му, върху мокрите ръкави и струйките, стичащи се от рогозката на денка, и долу на земята, пламна и примигна четири-пет пъти ослепително остра светлина. Разнесе се нов удар, също тъй силен и ужасен. Небето вече не гърмеше, не тътнеше, а издаваше сухи пукащи звуци, сякаш пращеше сухо дърво.

„Тррах! Тах! Тах! Тах!“ – отчетливо отсичаше гръмотевицата, носеше се по небето, спъваше се и някъде край предните каруци или далеч зад тях се сгромолясваше със злобно, отсечено „Трра!“...

Преди малко мълниците бяха само страшни, а при такъв гръм те му се струваха зловещи. Магическата им светлина проникваше през затворените клепки и по цялото му тяло се разливаше студ. Какво да стори, та да не ги вижда? Егорушка реши да се обърне с лице назад. Предпазливо, сякаш се страхуваше, че някой го наблюдава, застана на ръце и крака и като плъзгаше длани по мокрия денк, се обърна назад.

„Трах! Тах! Тах! – понесе се над главата му, падна под каруцата и се пръсна: – Пра!“

Очите му пак несъзнателно се отвориха и той видя нова опасност: зад каруцата вървяха трима грамадни великани с дълги пики. Върху остриетата на пиките им блесна мълния и релефно освети фигурите им. Това бяха грамадни хора със закрити лица, наведени глави и тромава походка. Изглеждаха печални и потиснати, потънали в размисъл. Може би не вървяха за лошо зад кервана, но все пак във вида им имаше нещо ужасно.

Егорушка бързо се обърна напред и цял разтреперан, закрещя:
– Пантелей! Дядо!

„Трах! Тах! Тах!“ – отвърна му небето.

Отвори очи, за да погледне тук ли са каруцарите. На две места блесна мълния и освети пътя чак до хоризонта, целия керван и всички каруцари. По пътя течаха ручейчета и подскачаха мехури. Пантелей крачеше до каруцата, високата му шапка и раменете му бяха покрити с малка рогозка; фигурата му не изразяваше нито страх, нито безпокойство, сякаш беше оглушал от гърма и ослепял от мълниците.

– Дядо, великани! – викна му през плач Егорушка.

Но дядото не го чу. По-нататък вървеше Емелян. Той бе покрит с голяма рогозка от глава до пети и сега имаше формата на триъгълник. Вася, непокрит с нищо, крачеше също тъй вдървено, както обикновено, като високо повдигаше крака и не свиваше колене. В блясъка на мълнията изглеждаше, че керванът не се движи и каруцарите са застинали, че вдигнатият крак на Вася се е вцепенил...

Егорушка пак повика дядото. Като не получи отговор, седна неподвижно и престана да чака кога всичко ще свърши. Беше убеден, че на минутата ще го тресне гръм, че очите му неволно ще се отворят и ще види страшните великани. И вече не се кръстеше, не викаше дядото, не мислеше за майка си и само мръзнеше от студ и от сигурността, че бурята никога няма да свърши.

Но изведнъж се дочуха гласове.

– Егорий, ама ти да не си заспал? – извика отдолу Пантелей. – Слез!

Оглуша ли бе, глупчо!...

– Това се казва буря! – обади се някакъв непознат бас и изохка тъй, сякаш бе изпил пълна чаша ракия.

Егорушка отвори очи. Долу до каруцата стояха Пантелей, триъгълникът Емелян и великаните. Те сега бяха много по-ниски и като се вгледа в тях, Егорушка откри, че са обикновени селяни, не с пики, а с железни вили на раменете. Между Пантелей и триъгълника светеше прозорец на ниска къща. Значи керванът бе спрял в някакво село. Егорушка смъкна рогозката, взе бохчичката си и побърза да слезе от каруцата. Сега, когато наблизко говореха хора и светеше прозорец, вече не се страхуваше, макар че гръмотевицата тътнеше както преди и мълнии цепеха небето надлъж и нашир.

– Бурята е хубава, разбира се... – мърмореше Пантелей. – Слава Богу... Нозете ми се понамокриха от дъждеца, ама нищо... Слезе ли, Егорий? Хайде, върви в къщата... Влизай...

– Боже, Боже, Боже... – изхриптя Емелян. – Не може да не е треснала някъде... Вие тукашни ли сте? – попита той великаните.

– Не, от Глиново... Глиновци сме. Работим на господарите Платерови.

– Вършеете ли?

– Както се случи. Засега още прибираме пшеницата. Ама какви светкавици, какво чудо! Отдавна не е имало такава буря...

Егорушка влезе в къщата. Посрещна го съсухрена гърбава бабичка с остра брада. Държеше в ръце лоена свещ, примижаваше и провлечено въздишаше.

– Такава буря изпрати Господ! – бърбеше тя. – А нашите ношуват в степта, ще се напатят, горките! Събличай се, мило, събличай се...

Като трепереше от студ и гнусливо се свиваше, Егорушка смъкна прогизналото си палто, после широко разтвори ръце и крака и дълго не помръдна. И най-малкото движение предизвикваше у него неприятното усещане за мокрота и студ. Ръкавите и гърбът на ризата му бяха мокри, панталоните бяха залепнали за краката му, от главата му се стичаше вода...

– Какво си се разкراчил, момче? – каза бабичката. – Ела да седнеш!

Егорушка се приближи с широки крачки до масата и седна на пейката до нечия глава. Главата се раздвижи, пусна струя въздух през носа, подвъвка и се успокои. От главата на долу по пейката се разполагаше някаква грамада, покрита с овчи кожух. Беше спяща жена.

Бабичката излезе с въздишка и скоро се върна с пълеш и диня.

– Хапни, мило! Нямам с какво друго да те нагостя... – каза тя, като се прозина, после порови и в масата и извади дълъг остър нож, досуш като оная, с които разбойниците колят търговци по ханищата. – Хапни, мило!

Треперейки като в треска, Егорушка изяде резен пълеш с черен хляб, после резен диня и от това му стана още по-студено.

– Нашите ношуват в степта... – въздишаше бабичката, докато той ядеше. – Напаст божия... Не беше лошо да запаля свещица пред икона-та, ама не знам де я е дянала Степанида. Хапни, мило, хапни...

Бабичката се прозина и извила назад дясната си ръка, се почеса по лявото рамо.

– Трябва да е към два часа – рече тя. – Скоро ще се става. А нашите ношуват в степта... Сигур всички са се изпонамокрили...

– Бабо – каза Егорушка, – искам да спя.

– Лягай, мило, лягай... – въздъхна бабичката, като се прозяваше. – Господи Исусе Христе! Хем спя, хем чувам, че някой чука. Събудих се, гледам Бог пратил буря... Трябваше да запаля свещица, ама не намерих.

Като разговаряше сама със себе си, тя смъкна от пейката някакви парцали, навярно постелята си, свали от гвоздеа край печката два кожуха и започна да постила за Егорушка.

– Пък бурята не стихва – мърмореше тя. – Може да се запали нещо за едното чудо. Нашите ношуват в степта... Лягай, мило, спи... Бог да те пази, чедо... Няма да прибирам пълеша, може, като станеш, да си хапнеш.

Въздишките и прозевките на бабичката, равномерното дишане на спящата жена, здрачът в стаята и шумът на дъжда зад прозореца предразполагаха към сън. На Егорушка му беше неудобно да се съблича пред бабичката. Свали само ботушите, легна и се покри с овчия кожух.

– Легна ли момчето? – чу се след минута шепотът на Пантелей.

– Легна! – шепнешком отвърна бабичката. – Напаст, напаст божия! Гърми ли, гърми и край няма...

– Сега ще премине... – просъска Пантелей и седна. – Поутихна... Момчетата отидоха по къщите, а двамина останаха при конете... Останаха... Няма как... Да не ги откраднат... Ще постоя малко и ще ида да ги сменя... Няма как, ще ги откраднат...

Пантелей и бабичката седяха един до друг до нозете на Егорушка и разговаряха със съскащ шепот, прекъсвайки думите си с въздишки и прозевки. А Егорушка все не можеше да се стопли. Беше покрит с топъл тежък кожух, но цялото му тяло се тресеше, ръцете и краката му се

гърчеха, вътрешностите му трепереха... Съблече се под кожата, ала и това не помогна. Треската ставаше все по-силна и по-силна.

Пантелей отиде да смени момчетата и пак се върна, а Егорушка все още не спеше и трепереше с цялото си тяло. Нещо притискаше главата и гърдите му, потискаше го и той не знаеше какво е то: дали шепотът на старците, или тежката миризма на овча кожа? От динята и пъпеша, които беше ял, усещаше в устата си неприятен метален вкус. На всичко отгоре го хапеха и бълхи.

– Дядо, студено ми е! – каза той и не позна гласа си.

– Спи, чедо, спи! – въздъхна бабичката.

Тит с тънките си крачета се приближи до постелята му и замахна с ръце, после израсна до тавана и се превърна в мелница. Отец Христофор, не такъв, какъвто седеше в кабриолета, а с пълно църковно одяние и с китка в ръка, обиколи мелницата, поръси я със светена вода и тя престана да маха. Разбирайки, че всичко му се привижда, Егорушка отвори очи.

– Дядо! – повика той. – Дай ми вода!

Никой не се обади. На Егорушка му стана непоносимо задушно и неудобно да лежи. Стана, облече се и излезе от къщата. Беше съмнало. Небето беше облачно, но вече не валеше. Като трепереше и се загръщаше в мокрото си палто, мина през калния двор, вслуша се в тишината; пред очите му се изпречи оборче с тръстикова, наполовина отворена вратичка. Надникна вътре, влезе и седна на тезека в тъмния ъгъл.

В натежалата му глава мислите се объркваха, в устата му беше сухо и му се гадеше от металния вкус. Погледна шапката си, поправи пауновото перо и си спомни как беше ходил с майка си да купуват тази шапка. Пъхна ръка в джоба си и измъкна от там бучка кафяв лепкав маджун. Как бе попаднал в джоба му? Помисли, помириша го: мирише на мед. Аха, това е еврейската курабия. Как се е размекнала, горката!

Егорушка огледа палтото си. То беше сиво, с големи костени копчета, ушито като редингот. Като нова и скъпа вещ къщи то висеше не в антрето, а в спалнята, до мамините рокли; позволяваха му да го облича само в празник. Погледа го и му дожаля за него, спомни си, че те и двамата с палтото са захвърлени на произвола на съдбата, че вече няма да се върнат у дома, и така заридя, че едва не падна от тезека.

Голямо бяло куче, измокрено от дъжда, с парцали вълна по муцуна-та, подобни на хартийки за навиване на коса, влезе в обора и любопитно се вторачи в Егорушка. Очевидно си мислеше: да залае ли или не? Като реши, че не е необходимо да лае, предпазливо се приближи до него,

изяде маджуна и излезе.

– Хората на Варламов! – извика някой на улицата.

Като се наплака, Егорушка излезе от обора и заобикаляйки една локва, се помъкна към улицата. Тъкмо пред портите на пътя бяха спрели каруците. Мокрите каруцари с мръсни крака, уморени и сънени, като есенни мухи обикаляха наоколо или седяха по тковете. Погледа ги и си помисли: „Колко скучно и неприятно е да си селянин!“ Приблужи се до Пантелей и седна до него на ока.

– Дядо, студено ми е! – каза той, като трепереше и пъхаше ръцете си в ръкавите.

– Нищо, скоро ще пристигнем – прозина се Пантелей. – Няма нищо, ще се стоплиш.

Керванът тръгна рано, защото не беше горещо. Егорушка лежеше върху един денк и трепереше от студ, макар че слънцето се показва на небето и изсуши дрехите му, денка и земята. Едва затвори очи, и пак видя Тит и мелницата. Чувствайки, че му прилошава и цялото му тяло се сковава, той се силеше да прогони тези образи, но едва изчезнали, върху него с рев се нахвърляше пакостникът Димов с почервенели очи и вдигнати юмруци или се чуваше жалбата му: „Мъка ми е!“ Минаваше яхналият казашко жребче Варламов, пристъпваше със своята усмивка и с голямата дропла щастливият Константин. И колко неприятни, непоносими и отегчителни бяха всичките тия хора!

Веднъж – беше надвечер – той вдигна глава, за да поиска вода. Керванът стоеше на голям мост, прехвърлен през широка река. Долу над реката тъмнееше дим, а през него се виждаше параход, който влачеше на буксир един шлеп. Отвъд реката пъстрееше грамадна планина, осеяна с къщи и черкви; в подножието ѝ край товарните вагони се движеше локомотив...

Дотогава Егорушка не беше виждал нито параходи, нито локомотиви, нито широки реки. Сега като ги зърна, той не се изплаши, не се учуди; на лицето му не се изписа дори нищо подобно на любопитство. Само почувства, че му се гади, и побърза да се навали с гърди върху края на денка. Започна да повръща. Пантелей, който видя това, изохка и поклати глава.

– Разболя се нашето момче! – рече той. – Трябва да си е простудило корема... момчето... В чужд край... Лоша работа!

Глава 8

Керванът спря недалеч от пристанището край голям търговски хан. Като слизаше от каруцата, Егорушка чу нечий много познат глас. Някой му помагаше да слезе и казваше:

– А ние пристигнахме още снощи... Цял ден ви чакаме. Искахме вчера да ви настигнем, ама не ни уйдисваше, тръгнахме по друг път. Бре, че си си изпомачкал палтенцето! Вуйчо ти ще има да ти се кара!

Егорушка се вгледа в мраморното лице на говорещия и си спомни, че това е Дениска.

– Вуйчо ти и отец Христофор сега са в стаята – продължи Дениска, – пият чай. Да вървим!

И той поведе Егорушка към голяма двуетажна постройка, тъмна и мрачна, подобна на N-ското старопиталище. Като минаха пруста, тъмната стълба и дългия тесен коридор, Егорушка и Дениска влязоха в малка стаичка, в която действително седяха до масата и пиеха чай Иван Иванович и отец Христофор. При вида на момчето върху лицата на двамата старци се изписаха учудване и радост.

– Ааа, Егор Николаевич – пропя отец Христофор. – Господин Ломоносов!

– А, господа дворяни! – рече Кузмичов. – Заповядайте.

Егорушка свали палтото, целуна ръка на вуйчо си и на отец Христофор и седна до масата.

– Е, как стигна, *puer bone*⁹? – обсипа го с въпроси отец Христофор, като му наливаше чай и по навик лъчезарно се усмихваше. – Май ти омръзна, а? Да не дава Господ да пътуваш с керван или с волове! Пътуваш, пътуваш, прости ме, Боже, погледнеш напред, а степта все тъй обширна, каквато си е била – краят ѝ не се вижда! Не пътуване, а истинско наказание. Защо не си пиеш чая? Пий! А ние тука без теб, докато ти се влачеше с кервана, свършихме всички работи от добре по-добре. Слава Богу! Продадохме вълната на Черепяхин, и то така, както да даде Бог всекиму... На сметка.

Още като зърна близките си, Егорушка изпита непреодолима потребност да се оплаче. Той не слушаше отец Христофор и си блъскаше главата откъде да започне и от какво всъщност да се оплаче. Но гласът на отец Христофор, който му се струваше рязък и неприятен, му

9. Мило момче (лат.).

пречеше да се съсредоточи и объркваше мислите му. Без да поседи и пет минути, той стана от масата, тръгна към дивана и легна.

– Виж ти! – учуди се отец Христофор. – Ами чаят?

Като мислеше от какво да се оплаче, Егорушка долепи чело до гърба на дивана и изведнъж заплака.

– Виж ти! – повтори отец Христофор, надигна се и тръгна към дивана. – Георгий, какво ти е? Защо плачеш?

– Аз... аз съм болен! – проговори Егорушка.

– Болен ли? – смути се отец Христофор. – Това вече не е хубаво, братко... Бива ли на път да се разболява човек? Ах, ах, бива ли тъй, братко... а?

Той допря ръка до главата на Егорушка, пипна бузата му и каза:

– Да, главата ти гори... Сигурно си се простудил или си ял нещо...

Уповавай се на Бога.

– Да му дадем хинин... – каза смутено Иван Иванич.

– Не, добре ще е да хапне нещо топличко... Георгий, искаш ли супичка? А?

– Не... не искам... – отвърна Егорушка.

– Ама да не те тресе?

– По-рано ме тресеше, а сега... сега имам температура. Всичко ме боли...

Иван Иванич пристъпи до дивана, пипна главата на Егорушка, смутено изохка и се върна до масата.

– Виж какво, я се събличай и лягай да спиш – каза отец Христофор, – трябва да се наспиш.

Той помогна на Егорушка да се съблече, даде му възглавница и го покри с одеяло, метна върху одеялото палтото на Иван Иванич, после се отдалечи на пръсти и седна до масата. Егорушка затвори очи и начаса взе да му се струва, че не е в стаята, а до огъня на големия път; Емелян махна с ръка, а Димов със зачервени очи лежеше по корем и насмешливо гледаше Егорушка.

– Бийте го! Бийте го! – извика Егорушка.

– Бълнува... – проговори полугласно отец Христофор.

– Ядове! – въздъхна Иван Иванич.

– Ще трябва да го разтрием със зехтин и оцет. Ако е рекъл Бог, до утре ще се оправя.

За да се отърве от неприятните видения, Егорушка отвори очи и се загледа в огъня. Отец Христофор и Иван Иванич вече бяха изпили чая си и шепнешком говореха за нещо. Първият щастливо се усмихваше и

очевидно не му излизаше от ума колко на сметка е продал вълната: веселяха го не толкова парите, колкото мисълта, че като пристигне вкъщи, ще събере цялото си голямо семейство, лукаво ще намигне и ще се разсмее; изпърво ще излъже всички и ще им каже, че е продал вълната на загуба, после ще подаде на зет си Михайло дебелия портфейл и ще каже: „На, вземи! Ето как трябва да се вършат тия работи!“ А Кузмичов не изглеждаше доволен. Лицето му както преди изразяваше делова сухост и загриженост.

– Де да съм знаел, че Черепахин ще даде такава цена – говореше той полугласно, – тогаз нямаше да продам у дома на Макаров ония триста пуда! Тю, да му се не види! Но кой да знае, че тука са вдигнали цената?

Един човек с бяла риза прибра самовара и запали кандило в къта пред иконата. Отец Христофор му пошепна нещо на ухото; онзи направи тайнствена физиономия като заговорник – разбирам значи, – излезе и като се върна след малко, сложи под дивана гърне. Иван Иванович си постла на пода, прозина се няколко пъти, лениво се помоли и легна.

– Мисля утре да ида на черква... – рече Христофор. – Имам един познат свещеник. Добре ще е да се обадя на владиката след литургията, ама разправят, че бил болен.

Той се прозина и угаси лампата. Сега светеше само кандилото.

– Разправят, че не приемал – продължи отец Христофор, като се събличаше. – Тъй и ще си замина, без да го видя.

Свали кафтана и Егорушка видя пред себе си Робинзон Крузо. Той разбърка нещо в една паничка, приближи се до него и зашепна:

– Ломоносов, спиш ли? Я стани! Ще те поразтрия със зехтин и оцет. Помага, ти само се уповавай на Бога.

Егорушка бързо се изправи и седна. Отец Христофор му свали ношницата и като се свиваше и дишаше на пресекулки, сякаш и него го беше гъдел, започна да му разтрива гърдите.

– Во имя отца и сина и святого духа... – шепнеше той. – Легни по корем!... Ха така. Утре ще си здрав, само занаяпред не съгрешавай... Париш като огън! Май сте били на път по време на бурята?

– Бяхме.

– Че как няма да се разболееш! Во имя отца и сина и святого духа... Как няма да се разболееш!

Като го разтри, отец Христофор му облече ношницата, зави го, прекръсти го и се отдалечи. После Егорушка го видя как се молеше Богу. Навярно старецът знаеше наизуст твърде много молитви, защото

дълго стоя и шепна пред иконата. Като се помоли, той прекръсти прозорците, вратата, Егорушка, Иван Иванич, легна без възглавница на диванчето и се покри с кафтана си. Часовникът в коридора удари десет. Егорушка си спомни колко много време още остава до сутринта, тъжно долепи чело до облегалката на дивана и вече не се мъчеше да се отърве от мъгливите потискащи видения. Но утрото настъпи много по-рано, отколкото си мислеше.

Струваше му се, че не е лежал дълго време, долепил чело до облегалката на дивана, но когато отвори очи, от двата прозореца на стаичката вече се спущаха към пода полегати слънчеви лъчи. Отец Христофор и Иван Иванич ги нямаше. В стаичката беше разтребено, светло, уютно и миришеше на отец Христофор, от когото винаги лъхаше на кипарис и на сухи метличини (вкъщи той правеше от тях ръсила и украшения за иконостаса и затуй цял миришеше на метличини). Егорушка погледна възглавницата, полегатите лъчи, ботушите си, които сега бяха изчистени и стояха чинно до дивана, и се засмя. Изглеждаше му странно, че не е върху денк, че наоколо всичко е сухо и по тавана няма мълния и гръмотевици.

Скочи от дивана и започна да се облича. Чувстваше се прекрасно; от вчерашната болест бе останала само малка слабост в краката и врата. Значи зехтинът и оцетът бяха помогнали. Спомни си парахода, локомотива и широката река, които бе зърнал вчера, и сега бързаше по-скоро да се облече, за да изтича до пристанището и да ги види. Когато вече измит обличаше алената си риза, ключалката изведнъж щракна и на прага се показа отец Христофор със своя цилиндър, с тояжка и кафяво копринено расо върху ленения кафтан. Засял в усмивка (старците, които току-що са се върнали от черква, винаги излъчват сияние), той сложи на масата просфора и някакъв пакет, помоли се и рече:

– Бог е милостив! Е, как си?

– Сега съм добре – отвърна Егорушка и му целуна ръка.

– Слава Богу... Пък аз идвам от литургия. Ходих да се видя с един познат свещеник. Канеше ме у дома си да пия чай, ама не отидох. Не обичам да ходя по гости рано сутрин. Кой както знае!

Той свали расото, поглади се по гърдите и без да бърза, разгърна пакета. Егорушка видя ламаринена кутийка с хайвер на зърна, парче сушена риба и франзела.

– Минах покрай рибарницата и купих това – рече отец Христофор. – В делничен ден не бива да си позволява човек такъв разкош, ама си помислих, че вкъщи има болен, та май е извинително. А хайверът е

хубав, от есетра...

Прислужникът с бялата риза донесе самовар и поднос със съдове.

– Хапни – рече отец Христофор, като намаза хайвер върху филия хляб и го подаде на Егорушка. – Сега хапвай и се разхождай, пък ще дойде време и да се учиш. Гледай да се учиш прилежно, че да излезе човек от теб. Каквото трябва да се учи наизуст, учи го наизуст, а дето трябва да се разкаже вътрешният смисъл със свои думи, без да се засяга външният, там със свои думи. И се старай да научиш всички науки. Някой знае отлично математиката, пък за Пьотър Могила¹⁰ не е чувал, а друг знае за Пьотър Могила, ама не може дума да обели за луната. Ти недей така, старай се да разбереш всичко! Изучи латинския, френския, немския... географията, то се знае, историята, богословието, философията, математиката... А когато изучиш всичко, полекичка, с молитва и усърдие, тогава постъпи на служба. Когато знаеш всичко, на всяко поприще ще ти е лесно. Ти само се учи и благодат събирай, а Бог ще ти посочи какъв да станеш. Доктор ли, съдия ли, инженер ли...

Отец Христофор намаза върху един залък малко хайвер, сложи го в устата си и рече:

– Апостол Павел казва: „На учения неестествени и ялови не се посвещавайте.“ Разбира се, ако е за черни магии, пустословие или да викаш духове от оня свят като Саул, или да учиш такива науки, че от тях да няма полза нито за теб, нито за хората, по-добре да не учиш. Трябва да възприемаш само онуй, що е от Бога благословено. Съобразявай се... Светите апостоли са говорили на всички езици – и ти учи езици; Василий Велики е учил математика и философия – и ти учи, свети Нестор е писал история – и ти учи и пиши история. Съобразявай се със светиите...

Отец Христофор си пийна от чашката, изтри мустаците си и поклати глава.

– Хубаво! – рече той. – Аз съм обучен постарому, вече много съм забравил, ама пак не живея като другите. И сравнение не може да става. Например някъде в отбрано общество, на обяд ли, на събрание ли, ще кажеш нещо на латински или от историята или философията, а на хората им е приятно, пък и на мен самия ми е приятно. Или пък когато идва окръжният съд и трябва да заклеваш; всички други свещеници се стесняват, а аз със съдиите, с прокурорите и адвокатите съм на равна нога:

10. Пьотър Могила (1596–1647) – киевски митрополит, основател на Киево-Могилянската академия.

ще поговоря учено с тях, ще си пийна чаец, ще се посмея, ще поразпитам за каквото не знам... И на тях им е приятно. Тъй е то, братко... Учението е светлина, а невежеството – тъма. Учи! То се знае, трудно е: на днешните времена учението е скъпо... Майка ти е вдовица, с една пенсия живее, ама...

Отец Христофор изплашено погледна към вратата и продължи шепнешком:

– Иван Иванович ще помага. Той няма да те остави. Няма свои деца, на теб ще помогне. Не се тревожи.

Той направи сериозна физиономия и зашепна още по-тихо:

– Само внимавай, Георгий, Господ да те пази, не забравяй майка си и Иван Иванович. Божията заповед повелява майката да се почита, а Иван Иванович ти е благодетел и вместо баща. Ако станеш учен човек и, не дай Боже, почнеш да се отегчаваш и да отритваш хората, задето са по-прости от теб, тогаз тежкт ти, тежкт ти!

Отец Христофор вдигна ръка нагоре и повтори с тънък гласец:

– Тежкт ти! Тежкт ти!

Той се разбъбри и както се казва, беше в стихията си; не би свършил до обед, но вратата се отвори и влезе Иван Иванович. Вуйчото поздравя бързешком, седна до масата и припряно загълта чая си.

– Е, свърших всичко! – каза той. – Днес можехме да си тръгнем за дома, ама имам още една грижа с Егор. Трябва да го настаним. Сестра ми казваше, че някъде тука живеела една нейна приятелка, Настася Петровна, та може би тя ще го вземе при себе си на квартира.

Той се порови в портфейла си, извади от там измачкано писмо и прочете:

– „Малая Нижняя улица, до Настася Петровна Тоскунова в собствената ѝ къща.“ Трябва сега да идем да я потърсим. Аман!

Скоро след чая Иван Иванович и Егорушка вече излизаха от хана.

– Аман! – мърмореше вуйчо му. – Лепнал си се за мен като репей, да ти бера грижата. Искат да са учени и благородни, пък аз да си троша главата...

Когато минаваха през двора, каруците и каруцарите вече ги нямаше, всички те още рано сутринта бяха заминали за пристанището. В далечния ъгъл на двора тъмнееше вече познатият кабриолет; до него стояха дорестите коне и ядяха овес.

„Сбогом, кабриолет!“ – помисли си Егорушка.

Отначало трябваше дълго да се изкачват до един булевард, после да минат през голям пазар; тук Иван Иванович попита един стражар къде е

улица „Малая Нижняя“.

– Аха! – подсмихна се стражарят. – Тя е далеч, натам към мерата!

Срещаха по пътя си файтони, но такава слабост, като пътуване с файтон, вуйчо му си позволяваше само в изключителни случаи и на големи празници. Двамата с Егорушка дълго вървяха по павирани улици, после по улици, дето имаше само тротоари, а паваж нямаше, и в края на краищата попаднаха на улици, дето нямаше нито паваж, нито тротоари. Когато краката и езикът ги доведоха до Малая Нижняя, и двамата бяха червени и свалили шапки, триеха потта си.

– Кажете ни, ако обичате – обърна се Иван Иванович към едно старче, седнало на пейка пред една порта, – къде е тук къщата на Настася Петровна Тоскунова?

– Тук няма Тоскунова – отвърна старецът, като помисли малко. – Да не е Тимошенко?

– Не, Тоскунова...

Иван Иванович вдигна рамене и се помъкна по-нататък.

– Ама не търсете! – извика подире му старецът. – Като ви казвам, че няма, значи няма!

– Я чуй, лелко – обърна се Иван Иванович към една бабичка, която продаваше на сергия до ъгъла слънчогледови семки и круши, – къде е къщата на Настася Петровна Тоскунова?

Бабичката го погледна учудено и се засмя.

– Мигар Настася Петровна сега живее в къщата си? – попита тя. – Господи, има осем години, откак омъжи дъщеря си и приписа къщата на зет си! Там сега живее зет й.

А очите й казаха: „Как тъй не знаете такава дреболия, глупаци!“

– А къде живее сега? – попита Иван Иванович.

– Господи! – учуди се бабичката и плесна с ръце. – Тя отдавна живее под наем! Вече осем години как е приписала къщата на зет си. Какво говорите!

Тя навярно очакваше, че Иван Иванович също ще се учуди и ще възкликне: „Ама не може да бъде!!!“, но той много спокойно я попита:

– Ами къде е квартирата й?

Търговката запретна ръкави и като сочеше с голата си ръка, закрещи с пронизителен тънък гласец:

– Вървете все направо, направо, направо... Като минете една червена къщичка, от лявата страна има пресечка. Минете по тая пресечка и гледайте третата порта вдясно...

Иван Иванович и Егорушка стигнаха до червената къщичка, свърнаха

наляво в пресечката и се насочиха към третата порта отдясно. От двете страни на тази сива, много стара порта имаше сива дървена ограда с широки пролуки; дясната част на оградата силно се бе наклонила напред и заплашваше да падне, лявата се беше наклонила навътре към двора, портата стоеше права и сякаш още избираше накъде е по-удобно да падне, напред или назад. Иван Иванич отвори пътната вратичка и те с Егорушка видяха голям двор, обрасъл с бурени и репей. На стотина крачки от портата имаше малка къщичка с червен покрив и зелени капаци на прозорците. Някаква пълна жена със запретнати ръкави стоеше посред двора, сипваше нещо на земята и викаше също тъй пронизително тънко като търговката:

– Пили, пили, пили!...

Зад нея стоеше червеникаво куче с остри уши. Като видя гостите, то затича към пътната вратичка и залая с тенор (всички червеникави кучета лаят с тенор).

– Кого търсите? – извика жената, като закриваше с ръка очи от слънцето.

– Здравейте! – също ѝ извика Иван Иванич, като се бранеше с бастуна от червеникавото куче. – Кажете ни, ако обичате, тука ли живее Настася Петровна Тоскунова?

– Тука! А защо ви е?

Иван Иванич и Егорушка се приближиха до нея. Тя подозрително ги огледа и повтори:

– Защо ви е?

– Но може би вие самата сте Настася Петровна?

– Е, аз съм!

– Много ми е приятно... Виждате ли, поздравява ви вашата стара приятелка Олга Ивановна Князьова. Това е синчето ѝ. А аз, може да си спомняте, съм родният ѝ брат Иван Иванич... Вие нали сте от N... Там сте се родили и сте се омъжили...

Настъпи мълчание. Пълната жена се вторачи безсмислено в Иван Иванич, сякаш не вярваше или не разбираше, после цялата пламна и плесна с ръце; от престилката ѝ се посипа овес, от очите ѝ бликнаха сълзи.

– Олга Ивановна! – изписка тя, като тежко дишаше от възмущение. – Миличка моя! Ах, Боже мой, какво съм се встретила като глупачка! Хубавото ми ангелче...

Тя прегърна Егорушка, намокри лицето му със сълзи и съвсем се разплака.

– Господи! – каза тя, като кършеше ръце. – Олечкиното синче! Каква радост! Досуц като майка си е! Одрал й е кожата! Но защо стоите на двора? Заповядайте вътре!

Като плачеше, задъхваше се и говореше вървешком, тя забърза към къщата; гостите се помъкнаха след нея.

– Не съм разтребила – казваше тя, въвеждайки ги в малък задушен салон, пълен с икони и саксии с цветя. – Ах, Света Богородичке! Василиса, иди да отвориш капациите! Ангелче мое! Хубост моя ненагледна! Пък аз и не знаех, че Олечка има такова синче!

Когато тя се успокои и свикна с гостите, Иван Иванович я покани да поговорят насаме. Егорушка отиде в другата стаичка; тук имаше шевна машина, на прозореца висеше клетка със скорец и имаше също тъй много икони и цветя като в салона. До машината стоеше неподвижно някакво момиченце, загоряло, с пухкави като на Тит бузи и с чистичка басмена рокличка. То, без да мига, гледаше Егорушка и очевидно много се притесняваше. Егорушка го погледна, помълча и попита:

– Как се казваш?

Момиченцето помръдна устни, направи плачлива физиономия и тихо отвърна:

– Атка...

Това значеше: Катка.

– Той ще живее при вас – шепнеше в салона Иван Иванович, – ако имате добрината да го вземете, а ние ще ви плащаме по десет рубли на месец. Момчето не е разглежено, тихо е.

– И аз не зная какво да ви кажа, Иван Иванович! – плачливо въздишаше Настася Петровна. – Десет рубли са добри пари, ама си е страшно да вземеш чуждо дете! Ако се разболеете или нещо...

Когато отново повикаха Егорушка в салона, Иван Иванович вече стоеше с шапка в ръка и се сбогуваше.

– Какво пък? Значи нека сега остане у вас – казваше той. – Сбогом! Остани, Егор – каза той, като се обърна към племенника си. – Мирувай, слушай Настася Петровна... Сбогом! Утре ще дойда пак...

И той си отиде. Настася Петровна още веднъж прегърна Егорушка, нарече го ангелче и разплакана, започна да принася на масата. След три минути Егорушка вече седеше до нея, отговаряше на безкрайните й разпитвания и ядеше блажна топла чорба от зеле.

А вечерта седеше пак до същата маса и облегал глава на ръката си, слушаше Настася Петровна. Ту смеейки се, ту плачейки, тя му разказваше за младостта на майка му, за женитбата си, за децата си... В печката

се обаждаше шурец и едва чуто прашеше фитилът на лампата. Стопанката говореше полугласно и от вълнение току изпущаше напръстника си, а внучката ѝ Катя лазеше да го търси под масата и всеки път дълго седеше там, навярно разглеждаше краката на Егорушка. А той слушаше, дремеше и разглеждаше набразденото от сълзи лице на старицата, брадавицата ѝ с косъмчета... И му беше тъжно, много тъжно! Сложиха го да спи на сандъка и го предупредиха, че ако поиска да хапне през нощта, сам да излезе в коридорчето и да вземе там от прозореца пилето, покрито с чиния.

На другата сутрин дойдоха да се сбогуват Иван Иванович и отец Христофор. Настася Петровна се зарадва и понечи да сложи самовара, но Иван Иванович, който много бързаше, махна с ръка и каза:

– Нямаме време за чай! След малко си отиваме.

На прощаване всички седнаха и помълчаха минута. Настася Петровна дълбоко въздъхна и с разплакани очи погледна към иконите.

– Е – подзе Иван Иванович, като ставаше, – значи ти оставаш...

Деловата сухост изведнъж изчезна от лицето му, той се поизчерви, тъжно се усмихна и каза:

– Гледай да се учиш... Не забравяй майка си и слушай Настася Петровна... Ако се учиш добре, Егор, няма да те оставя.

Той измъкна от джоба си портфейл, обърна се гърбом към момчето, дълго рови из дребните монети и като намери десет копейки, му ги подаде. Отец Христофор въздъхна и без да бърза, го благослови.

– Во имя отца и сына и святого духа... Учи се – каза той. – Труди се, братко... Ако умра, поменувай ме. Ето, вземи и от мен десет копейки...

Егорушка му целуна ръка и заплака. Нещо в душата му му прошепна, че вече никога няма да види този старец.

– Аз, Настася Петровна, вече подадох молба в гимназията – обади се Иван Иванович с такъв глас, сякаш в салона имаше покойник. – На седми август ще го заведете на изпит... Е, сбогом! Останете със здраве. Сбогом, Егор!

– Поне да бяхте си пийнали чаец! – простена Настася Петровна.

Сълзи премежваха очите на Егорушка и той не видя как излязоха вуйчо му и отец Христофор. Спусна се към прозореца, но на двора вече ги нямаше и от портата с израз на изпълнен дълг се връщаше току-що пролаялото червеникаво куче. Егорушка, без сам да знае защо, скочи от мястото си и изхвъркна от стаята. Когато изтича зад портата, Иван Иванович и отец Христофор, махайки – първият с бастун с кукичка, вторият с

тояжка, вече завиваха зад ъгъла. Егорушка почувства, че с тези хора завинаги изчезва като дим всичко онова, което бе преживял досега; отпусна се в изнемога на пейката и с горчиви сълзи приветства новия непознат живот, който сега започваше за него.

Какъв ли щеше да бъде този живот?

1888

КРАЙ

Антон Павлович Чехов
Степь, 1888

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, 2009
Издание: Антон Павлович Чехов. Дамата с кученцето (сборник). Издателство „Труд“

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11148>]